

La memòria del Consell de Cent i la reivindicació moderna de l'autogovern de Barcelona

Ferran Armengol Ferrer

L'objecte d'aquesta ponència és analitzar la incidència que el discurs històric i jurídic sobre el Consell de Cent va tenir en la formació de la consciència de la personalitat pròpia de Barcelona com a subjecte polític i les seves reivindicacions d'autogovern, entre els segles XVIII i XX. Aquest discurs va ser elaborat per historiadors i per juristes, en uns temps on era possible travessar fàcilment la barrera entre l'estudi històric i el jurídic, tant pel pes que les normes "històriques" (és a dir, anteriors a 1714) tenien encara en el dret positiu com perquè els autors que es dedicaven a aquests estudis tenien majoritàriament una formació jurídica, o fins i tot eren en algun cas advocats en exercici. La història i el dret s'entrellaçaven així en els "Memorials de Greuges", la historiografia sobre el Consell de Cent, les monografies sobre dret català o l'edició del *Manual de Novells Ardits* i les *Rúbriques de Bruniquer* per crear un discurs d'afirmació de la personalitat de Barcelona com a col·lectivitat i de reivindicació de l'autogovern de la ciutat davant les institucions de l'Estat.

El fonament històric de la consciència col·lectiva de Barcelona

DRET, HISTÒRIA I MEMÒRIA EN LA CREACIÓ DE LA CONSCIÈNCIA COL·LECTIVA DE BARCELONA

Molt s'ha escrit sobre la relació entre el dret i la història. La historicitat del dret, la utilització d'elements jurídics en la recerca històrica o, més recentment, el debat sobre la memòria històrica i la possibilitat de reconèixer jurídicament el dret a la reparació pels danys soferts en el passat com a conseqüència d'actes repressius o altres contingències històriques, posen de manifest l'existència d'una intensa connexió entre ambdues disciplines, que s'exterioritza en múltiples facetes.

Una d'aquestes facetes és la participació del dret en la formació de la memòria històrica que crea la consciència col·lectiva d'una comunitat determinada: el passat pot ser tant la font de reconeixement d'uns drets determinats com també l'escenari de la vulneració d'aquests drets, en funció dels principis, normes i procediments jurídics vigents en un moment determinat. I des d'aquesta perspectiva, els fets històrics assoleixen un significat jurídic, i el dret es pot considerar com una forma de memòria històrica.¹

1. Patrick MACKLEM, «Rybna 9, Praha 1: Restitution and Memory in International Human Rights Law», *European Journal of International Law*, 16 (2005), pàg. 14; Ferran ARMENGOL, «Memòria, dret i responsabilitat: El dret a la repa-

Aquesta funció del dret com a memòria històrica creadora de la consciència col·lectiva s'ha manifestat d'una manera singular a Barcelona. En efecte, al llarg dels segles i a partir de la conjunció de diversos factors històrics i jurídics, s'ha anat elaborant un discurs que atribueix a la ciutat una qualitat de subjecte polític diferenciat (si bé no plenament "independent") que es troba en el moll de l'os de la consciència col·lectiva dels barcelonins i que jurídicament s'ha traduït en el reconeixement d'un territori propi de la ciutat, unes institucions de govern autònomes i un règim jurídic singular per als seus ciutadans. Per tant, el règim jurídic propi de Barcelona té un profund significat històric en la mesura que és possible reconèixer-hi una línia de continuïtat que arrencaria des del *Recognoverunt Proceres* de 1283, passant per la Llei Municipal de Catalunya de 1933-1934 i, fins i tot, el Règim especial de Barcelona de 1960,² fins acabar al règim especial actual, contingut en la Carta Municipal³ i expressament reconegut en l'Estatut d'Autonomia de Catalunya.⁴ Quan el 1998 es va aprovar l'actual Carta Municipal de Barcelona, el legislador va voler deixar constància en el preàmbul de la continuïtat entre les antigues institucions barcelonines i els principis constitucionals que actualment informen l'activitat de l'Ajuntament de Barcelona:

A les darreries del segle xx i partint de l'experiència de molts segles d'un règim propi, basat en la seva tradició històrica i nacional, que té com a referent de caràcter permanent i com a senyes d'identitat, pel que fa als símbols, la Creu de Sant Jordi sobre fons blanc i les tradicionals quatre barres vermelles sobre fons groc, la ciutat de Barcelona vol assolir ara una Carta municipal que reforci la seva autonomia, al servei d'una gestió administrativa eficaç i propera als ciutadans, d'una descentralització més forta, d'una potenciació de les competències municipals en el marc d'una col·laboració institucional positiva, i d'una millora de la qualitat dels serveis de la ciutat que es correspongui amb les necessitats i les ambicions de tots els barcelonins i barcelonines.⁵

Aquest règim singular, avui pacíficament acceptat, va patir, tanmateix, una turmentada història, a partir de la supressió, el 1714, de la institució que encarnava aquell autogovern, el Consell de Cent. Un cop suprimit, però, el Consell de Cent va passar a transformar-se en el símbol de la consciència col·lectiva dels barcelonins que es resistia a desaparèixer malgrat el creixent reforçament dels poders centrals de l'Estat en detriment dels ajuntaments. I aquesta consciència històrica prenia una dimensió jurídica des del moment que reclamava la reparació dels drets vulnerats amb l'eliminació *manu militari* de les institucions pròpies.

ració de les víctimes de les violacions dels drets humans comeses com a conseqüència d'actes repressius», *Idees*, 28-29 (2006), pàg. 48-64.

2. Tomàs FONT, *La Carta municipal de Barcelona en la reforma del règimen local*, Barcelona, Fundació Carles Pi Sunyer d'Estudis Autònòmics i Locals, 2000, pàg. 9.
3. Llei 22/1998, de 30 de desembre, de la Carta Municipal de Barcelona (*DOGC* (Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya), 2801, 8-I-1999).
4. Estatut d'Autonomia de Catalunya, art. 89
5. Preàmbul de la Llei 22/1998...

EL PAPER DELS JURISTES EN LA CREACIÓ DEL DISCURS HISTÒRIC DE LA CONSCIÈNCIA COL·LECTIVA DE BARCELONA

Aquest característic discurs historicojurídic de la consciència col·lectiva de Barcelona s'explica per la rellevància que hi han tingut els juristes en la seva elaboració. Tant és així que, en una gran mesura, les persones que escrivien història tenien una formació jurídica, ja fossin eclesiàstics, funcionaris del poder reial o advocats en exercici. La proporció dels juristes entre els autors que escrivien història en el segle XVII ha estat quantificada en un estudi de Sánchez Marcos, que la situa en un 45,5%.⁶ No es disposa d'estudis similars referents a altres èpoques, però en qualsevol cas, la nòmina d'historiadors de formació jurídica en segles posteriors permet concloure que aquesta tendència es va mantenir sense canvis significatius almenys fins a mitjan segle XX. Així entre els segles XIX i XX, i fent referència a aquells autors que s'han ocupat de la història de Barcelona, es poden citar, entre d'altres, noms com els de Josep Puiggarí, Francesc Maspons i Labrós, Francesc Carreras Candi, Josep Pella i Forgas o Pere Voltes Bou. I encara caldria afegir aquells que van abordar qüestions històriques en estudis de caràcter jurídic, com Guillem Maria de Brocà –introduïdor a Catalunya de la història del Dret–, Joan Maluquer i Viladot o Francesc Maspons i Anglasesell. Entre els noms citats és possible distingir diversos perfils i trajectòries, tant pel que fa a la seva trajectòria professional com a juristes com al lloc que ocupava la història en les seves inquietuds intel·lectuals; des del notari i folklorista Maspons i Labrós fins a l'advocat i polític Maluquer i Viladot, passant pel polifacètic Josep Puiggarí, artista, arxiver i advocat en exercici o aquells que van deixar de banda l'activitat jurídica per destacar com a historiadors, com Voltes Bou.

Però més enllà de la formació jurídica, hi ha un altre element que caracteritza al llarg dels temps aquests historiadors-juristes i és la seva rellevància com a elit, la seva vinculació amb les classes dirigents i la seva capacitat d'accedir a càrrecs públics. Aquesta característica, de fet, ha definit al llarg de la història els advocats de Barcelona, tal com ho va comprovar Amelang⁷ en relació als segles XVI-XVII i Jacobson⁸ pel que fa al XIX, i no ha estat aliena al fet que aquests juristes escrivissin història: l'estudi abans citat de Sánchez Marcos revela que al segle XVII, el percentatge d'historiadors que tenien experiència de govern ascendia a un 66,6% del total. Ja en el segle XIX, els juristes que escriuen història són persones d'una elevada consideració social, ben relacionades amb les esferes de poder i integrades a les institucions cabdals de la ciutat, com la Junta Particular de Comerç, els gremis, la Reial Acadèmia de Bones Lletres, el Col·legi d'Advocats o el mateix Ajuntament.

Aquesta connexió dels historiadors-juristes amb el poder local va ser la tercera palanca que va impulsar el discurs reivindicatiu historicista de Barcelona. En efecte, el que impulsava aquells autors a buscar en la història i el dret els arguments que permetessin donar suport a les aspiracions polítiques de la societat

6. Fernando SÁNCHEZ MARCOS, «Memòria i identitat a la Catalunya del segle XVII: la construcció social del passat», *Pedralbes*, 23 (2003), pàg. 477-490.

7. James S. AMELANG, «Advocats i jutges a la Barcelona moderna: l'ascens d'una elit de juristes», dins *Gent de la Ribera* i altres assaigs sobre la Barcelona moderna, Vic, Eumo, 2008, capítol 5, pàg. 127 i s.

8. Stephen JACOBSON, «Els advocats de Barcelona, 1830-1880», *Barcelona Quaderns d'Història*, 6 (2002), pàg. 153-172.

barcelonina en el seu conjunt era la seva vinculació amb les institucions barcelonines que representaven aquelles aspiracions i també les seves pròpies ambicions de participar en la “cosa pública”, que es veien ofegades pel centralisme existent.

El Consell de Cent: un mite històric polièdric

Una característica que defineix el Consell de Cent com a mite històric és el seu caràcter polièdric, és a dir, la capacitat d'associar-lo a diverses idees o objectius polítics i també de representar diferents valors amb els quals s'ha identificat la ciutat de Barcelona. Així, el Consell de Cent ha estat invocat per monàrquics i republicans, per liberals i conservadors, per revolucionaris i reaccionaris. I el mite del Consell de Cent s'ha anat elaborant a través de personatges tan dispars com Valentí Almirall i Narcís Pla i Deniel, Francesc Layret i Josep Maria de Porcioles o Antoni de Capmany i Tomàs Bertran.

D'altra banda, el Consell de Cent ha encarnat l'“alta consideració” de Barcelona (*equiparantur principibus*) i la seva posició de lideratge respecte de Catalunya, els valors de la llibertat i la democràcia i la imatge d'un sistema polític fet a mida de les conviccions dels seus ciutadans, identificades amb el treball i l'austeritat. I encara caldria afegir la seva doble identificació amb Barcelona i amb Catalunya en el seu conjunt, en particular en l'evocació de determinats esdeveniments històrics, com la intervenció del Consell en la proclamació de l'efímera República catalana de 1640.

En el meu entendre, aquest caràcter polièdric del Consell de Cent com a mite s'explica, precisament, per la seva relació amb la consciència col·lectiva de Barcelona. Com a tal consciència col·lectiva, és compartida pel conjunt de la societat barcelonesa, per sobre de credos ideològics i partits polítics, per la qual cosa el Consell de Cent esdevé un referent per a tots ells, que després cadascú interpreta en funció de les seves pròpies opcions ideològiques i polítiques. I a la inversa, la imatge del Consell de Cent s'acaba modelant en funció dels objectius i prioritats de les ideologies predominants a Barcelona en cada moment històric. Tot plegat sense perdre, però, la perspectiva de les ambicions i les necessitats de Barcelona en cada moment.

Aquesta associació del Consell de Cent amb determinats valors ideològics i polítics va afectar inevitablement la historiografia sobre aquesta institució, en la que el missatge polític es va imposar sobre la necessitat de conèixer i comprendre el passat que caracteritza l'estudi de la història, donant prioritat a la magnificació d'aquells episodis que la memòria popular havia retingut com a símbols d'aquell règim de llibertats. Això explica, com ha afirmat Ramon Grau, que si bé els historiadors dels segles XVIII i XIX creien haver reservat un lloc de privilegi al Consell de Cent dins la recreació de la història de Barcelona i, fins i tot, de Catalunya, els historiadors actuals que volen estudiar el Consell de Cent troben molt poc suport en les publicacions del passat i tenen molt sovint la sensació de començar de zero.⁹

9. Ramon GRAU I FERNÁNDEZ, «La historiografia sobre el règim del Consell de Cent», *Barcelona Quaderns d'Història*, 5 (2001), pàg. 261-291.

La vinculació del Consell de Cent amb la consciència col·lectiva de Barcelona es va anar desenvolupant des de mitjan segle XVII fins a finals del XX en funció dels diferents contextos històrics que va anar travessant la ciutat de Barcelona. El discurs el crea Joan Pau Xammar en el context de la incorporació de Catalunya a la Corona francesa, el 1641, amb l'objectiu de reivindicar la "preeminència" de Barcelona i el respecte al seu estatus peculiar i la seva forma de govern, on el Consell de Cent hi tenia un paper cabdal. A partir de 1714, i arran de la supressió del Consell de Cent, aquest discurs es transformaria en una idealització de la institució perduda per contrast amb el règim municipal centralista i ineficient que la va substituir.

Aquesta idealització del passat històric s'actualitzaria cap a mitjan de segle amb un discurs, expressat en la «Representación de los diputados» de 1760, que identificava l'antic sistema municipal amb els plantejaments racionalistes de la Il·lustració i la ciència de la policia, en la mesura que la implantació d'un sistema, si no idèntic, almenys inspirat en les antigues institucions seria l'alternativa més adient per aconseguir la "felicitat" dels súbdits. Tanmateix, la imparable tendència de la monarquia a la centralització, que es confirmaria en la configuració de l'Estat constitucional espanyol, va frustrar les perspectives d'aquestes propostes, de les quals només en quedaria la nostàlgia melancòlica d'un Capmany. Ara bé, la identificació del Consell de Cent amb un règim politicoadministratiu ajustat al tarannà de la ciutadania es reprendria ja en el primer catalanisme, i estaria en l'origen de les propostes de reforma del règim local que s'impulsarien ja en el segle XX.

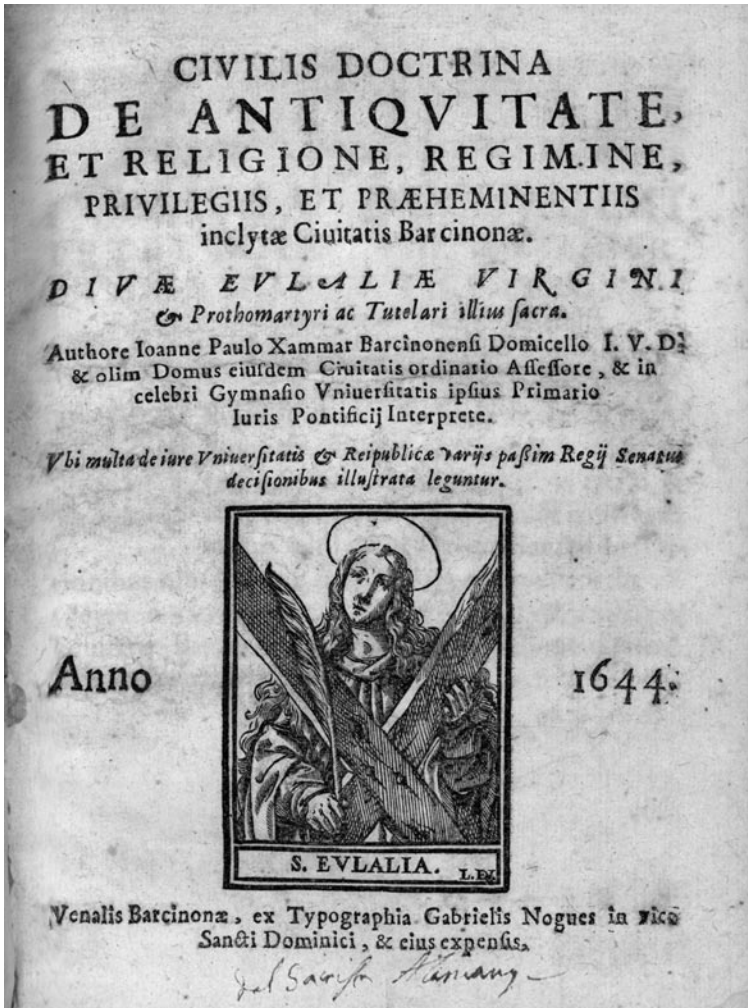
No va ser aquest, però, l'únic significat del mite del Consell de Cent. En el Romanticisme, i sobretot entre els revolucionaris liberals, el Consell de Cent s'evocava com un referent de llibertat, a través sobretot de l'evocació de l'enfrontament de Fiveller amb el rei Ferran I. També els conservadors van invocar el Consell de Cent com a símbol de la Barcelona religiosa. Alhora, l'antiga imatge de la ciutat «que s'equiparava amb els prínceps» estava darrera dels plantejaments metropolitans que ja albirava Barcelona en el trànsit del segle XIX al XX. I tots aquests plantejaments van convergir, afavorits pel pseudohistoricisme del règim franquista, en els projectes de l'alcalde Josep Maria de Porcioles que es va arribar a plantejar la reinstauració del Consell de Cent en ple segle XX, reconvertit en òrgan de govern metropolità de Barcelona.

Joan Pau Xammar: la creació del discurs de Barcelona com a subjecte polític

El discurs que presenta Barcelona com a subjecte polític a partir de la conjunció de factors jurídics i històrics apareix per primer cop en l'obra *Civilis Doctrina de Antiquitate et Religione, Regimine, Privilegiis et Praeheminentiis inclytae Civitatis Barcinonae*, de la qual en fou autor el jurista Joan Pau Xammar.¹⁰ Tal com ja indica el seu extens títol, *Civilis Doctrina* té per objecte vincular la "preeminència" –és

10. Joan Pau XAMMAR, *Civilis Doctrina de Antiquitate et Religione, Regimine, Privilegiis et Praeheminentiis inclytae Civitatis Barcinonae*, Barcelona, Gabriel Noguera, 1644.

a dir, superioritat- de Barcelona amb el seu origen històric, el seu caràcter cristià i un sistema jurídic-institucional propi, encarnat pel Consell de Cent i el dret propi de la ciutat. L'obra s'estructura en vint-i-quatre capítols i arrenca de la fundació mitològica de Barcelona, amb referències a Hèrcules Libi, la Barcànona i Amílcar Barca, per continuar amb una descripció de l'estatus de la ciutat com a colònia romana i de l'arrelament del cristianisme a la ciutat, a la qual segueix una relació dels comtes i reis de Catalunya i Aragó, des dels carolingis fins a la proclamació de Lluís XIII de França com a comte de Barcelona, el 1641, per arribar a la descripció del sistema institucional i les immunitats pròpies de Barcelona i la seva ciutadania.



Des del punt de vista historiogràfic, *Civilis Doctrina* no aporta res de rellevant que no es pogués trobar ja a l'obra d'Esteve Gilabert Bruniquer, *Relació sumària de la fundació i cristianisme de la ciutat de Barcelona*, manuscrit datat el 1630¹¹ i que, com afirma Ramon Grau, és l'escrit de Bruniquer que té més caràcter d'elaboració historiogràfica.¹² Però *Civilis Doctrina* no és la mera traducció al llatí de l'escrit de Bruniquer, ni tan sols es pot considerar com un llibre d'història. En efecte, l'objecte d'aquesta obra no és tant donar a conèixer uns fets històrics com introduir una argumentació historicista per donar una legitimitat jurídica al reconeixement de la singularitat o preeminència de Barcelona per part de la monarquia francesa.

Aquest objectiu s'explica pel context en el que va ser editada aquella obra. *Civilis Doctrina* es publica l'any 1644, és a dir, tot just després que el rei Lluís XIII de França fos proclamat comte de Barcelona. Tal com ha exposat Jaume Sobrequès, les negociacions amb França per aconseguir la protecció de Lluís XIII s'havien fet sota el signe del pactisme, amb el qual els catalans es volien protegir de les possibles escomeses d'una concepció de l'Estat –la francesa– molt més autoritària i centralista que l'espanyola.¹³ Des d'aquesta perspectiva, *Civilis Doctrina* seria un intent de justificar jurídicament el pactisme català i inserir-lo en la doctrina de l'absolutisme francès. És també per aquesta raó, probablement, que *Civilis doctrina* s'edita en llatí. En aquell temps, les obres dels autors del dret català com Jaume Cancer, Pere Fontanella o Acaci Ripoll, editades en llatí, tenien una difusió europea i eren impreses i publicades a Lió o a Venècia.¹⁴ Per això, el més probable és que Xammar optés per la llengua llatina per tal de facilitar que *Civilis doctrina* fos coneguda a nivell europeu, i en particular, a la cort mateixa de Lluís XIII.

I finalment, no es poden menystenir les circumstàncies personals de l'autor. Joan Pau Xammar. Era doctor en Dret, advocat i catedràtic de Decretals a la Universitat de Barcelona i havia estat magistrat a la Reial Audiència, d'on sembla que fou separat per la seva fidelitat a Felip IV d'Espanya, la qual cosa pot fer pensar que *Civilis Doctrina* fos un text escrit també amb la intenció de congraciar-se amb el nou règim vigent a Catalunya després de 1641.

Aquesta aproximació entre el pactisme català i l'absolutisme francès sembla directament influïda per Jean Bodin, el gran teòric de la monarquia absoluta francesa.¹⁵ En efecte, aquest autor, que havia definit la sobirania com «el poder de fer la llei sense el consentiment dels súbdits», distingia, tanmateix, entre “llei” i “contractes del príncep”.¹⁶ La llei obligava sempre els súbdits però només obligava el príncep quan l'havia feta ell mateix o bé quan s'havia compromès a guardar-la davant d'un altre príncep. En canvi, els “contractes del príncep”, dels quals les lleis paccionades de la Corona d'Aragó n'eren el model, obligaven recíprocament el príncep i els súbdits, ja que la paraula del príncep havia de ser «com un oracle» i perdia la seva dignitat si aquest la incomplia. Aquest mateix

11. Aquest manuscrit fou editat l'any 1871, amb un pròleg de Francesc Maspons i Labrós: *Relació sumària de la fundació i cristianisme de la ciutat de Barcelona*, Barcelona, Obradors i Sulé, 1871.

12. GRAU, «La historiografia sobre el règim...», pàg. 266.

13. JAUME SOBREQUÈS, *El pactisme a Catalunya*, Barcelona, Edicions 62, 1982, pàg. 59-61.

14. AMELANG, «Advocats i jutges...», pàg. 150-151.

15. Sobre Jean Bodin, JEAN TOUCHARD, *Historia de las ideas políticas*, Madrid, Tecnos, 1981, pàg. 227-232.

16. JEAN BODIN, *Los seis libros de la República* (Selección, traducción y estudio preliminar de Pedro Bravo Gala), Madrid, Tecnos, 1986, pàg. 54-55.

raonament l'aplicava Bodin a la vinculació del rei per les convencions i els juraments dels seus antecessors: el rei no estava obligat a complir aquelles convencions i juraments, llevat que fos l'hereu d'aquells antecessors. I en aquest sentit, Bodin tornava a la distinció entre "lleï" i "contracte", per recordar que la convenció és mútua entre el príncep i els súbdits, obliga a les parts recíprocament i cap d'elles pot contravenir-la sense consentiment i en perjudici de l'altra. És a dir, el príncep no estava per sobre dels súbdits. Val a dir que aquesta fórmula no era del gust de Bodin, que aconsellava els prínceps abstenir-se de «jurar les lleis dels seus avantpassats», per evitar veure's compromesos amb els seus súbdits.

La comparació amb la doctrina de Bodin permet, així, donar sentit a la tesi mantinguda a *Civilis Doctrina*. D'una banda, l'exposició històrica permet posar de manifest que Barcelona, des del seu temps de colònia romana, havia mantingut una personalitat diferenciada i una preeminència sobre altres ciutats catalanes, reconeguda al llarg dels temps pels comtes de Barcelona i reis d'Aragó. I de l'altra, s'insisteix en la relació del comtat de Barcelona amb la monarquia carolíngia,¹⁷ de manera que la proclamació de Lluís XIII de França com a comte de Barcelona ve a ser una mena de "continuitat natural" respecte d'aquell període. Tot plegat abocaria, en els termes de la doctrina de Bodin, a una vinculació de la monarquia francesa amb els privilegis i convencions reconeguts a Barcelona pels monarques catalanoaragonesos dels quals en seria hereva en la mesura que aquests eren també descendents de Carlemany i Lluís el Piadós.¹⁸

El context històric en el que es va editar *Civilis Doctrina* va durar ben poc, ja que el 1652 Catalunya retornava a la monarquia hispànica. Però la doctrina sobre el caràcter historicojurídic de Barcelona com a subjecte polític sobreviuria en els segles posteriors com a fonament de les reivindicacions d'autogovern de Barcelona.

Historicisme i racionalisme com alternativa a la centralització de l'Estat: La "Representación" de 1760, Romà i Rossell i Antoni de Capmany

La consciència col·lectiva de Barcelona com a subjecte polític diferenciat, que havia descrit Xammar, va rebre una forta sotragada quan, tot just acabar la Guerra de Successió, el Consell de Cent, juntament amb les restants institucions catalanes, fou suprimit per la força de les armes i el règim municipal de la ciutat va ser assimilat a les normes vigents per als municipis castellans. Començava així un període de forta centralització administrativa, que aniria més enllà de la mera represàlia per la conducta dels catalans en la Guerra de Successió per enllaçar amb el procés de consolidació de l'Estat que es vivia al regne d'Espanya,

17. XAMMAR, *Civilis Doctrina...*, pàg. 22-24 (cap. IV, núm. 17-22).

18. «Nam praefati Reges Franciae admiserunt Barcinonenses salvis ipsorum civium libertatibus consuetudinibus & privilegiis concedendo eisdem ut se ipsos suis propriis legibus iudicarent, neque aliquod Regium servitium vel tributum solverent, neque aliquod posset eis imponi vectigal, quod si aliquando solverent, nullam in posterum necessitatem seu obligationem census induceret, neque inde usus aut consuetudo allegari valeret & alias praeterea exemptiones, libertates & immunitates ipsis impartiti fuerunt, ut constat tribus regijs privilegiis, altero Ludovici Pii [...] et alio Caroli Calvi...» (XAMMAR, *Civilis doctrina...*, pàg. 215 (cap. XVIII, núm. 2).

dins la tònica predominant a Europa. Aquest procés va comportar la progressiva assumpció pels Estats de diverses funcions fins llavors exercides pels municipis i la progressiva reducció d'aquests a una esfera residual de “competències pròpies”, determinades de forma homogènia pels Estats mateixos. En aquest plantejament, evidentment, no hi tenien cabuda tractaments diferenciats com el que es reclamava des de Barcelona.

Però a allò que suposava per si mateix el centralisme de la Corona borbònica, calia afegir encara la patent ineficàcia del règim municipal que va substituir el Consell de Cent, introduït a Barcelona pel Decret de Nova Planta i desenvolupat per la Reial Cèdula de 13 d'octubre de 1718.¹⁹ En aquest nou règim, el govern de la ciutat de Barcelona s'atribuïa a un Ajuntament presidit pel corregidor, sotmès a l'Audiència presidida pel capità general, format per vint-i-quatre regidors, nomenats directament pel rei,²⁰ i financerament dependent de la Corona. És a dir, el Consell de Cent, amb la seva autonomia política i financera pràcticament total i escollit democràticament a través de la insaculació, quedava substituït per un Ajuntament de composició reduïda i subordinat a la Corona, que en designava els membres i li atribuïa els recursos financers.

La incapacitat d'aquella nova organització municipal per a donar resposta als problemes de Barcelona es va posar de manifest, ja el 1720, arran de l'epidèmia de pesta que va arribar a la ciutat procedent de Marsella. Per a aquest tipus de situacions, el Consell de Cent havia constituït una comissió –la Dotzena del Morbo– integrada per dos càrrecs executius i nombrós personal. Evidentment, amb la supressió del Consell de Cent, aquella comissió havia desaparegut i les seves funcions havien estat assumides per dos regidors de l'Ajuntament i pel capità del port, que depenia de la Intendència Militar de Catalunya. Aquesta precària estructura administrativa es va veure desbordada només declarar-se l'epidèmia de pesta, per la qual cosa l'Ajuntament va haver de crear un òrgan *ad hoc*, la Junta de Sanidad, que en la pràctica suposava el restabliment d'aquella antiga comissió del Consell de Cent.²¹

L'episodi descrit revela de quina forma es va anar creant la imatge del Consell de Cent com a exemple d'una institució pròpia, descentralitzada i eficient per contrast amb el règim municipal implantat per la monarquia borbònica, que, a més d'haver estat imposat per la força i en condicions humiliants, era incapaç de resoldre els problemes quotidians de la ciutat. No hi ha constància, però, que això generés una reacció immediata, amb tota seguretat perquè en el context de la monarquia filipista hagués resultat inviable, i fins i tot arriscat, fer qualsevol proposta de reintroducció de les institucions que Felip V havia suprimit, o en general, de modificar el règim municipal prenent com a referència aquelles institucions. I pel que fa a l'exili austriacista, la seva prioritat estava en la recuperació de l'estatus de Catalunya com a nació, de manera que una reforma del poder territorial de signe municipalista quedava, almenys, en un

19. Real cédula instructoria en la qual Su Magestad establece y declara diferentes puntos al gobierno político y económico de los regimientos de la ciudad de Barcelona y demás ciudades y villas cabeças de corregimientos del Principado de Cataluña: dada en Balsaín a treze de octubre de mil setecientos diez y ocho.

20. Manuel ARRANZ, Ramon GRAU i Marina LÓPEZ, «Anàlisi històrica de l'Ajuntament de Barcelona», dins *Documents de treball per a la Carta municipal. Quadern 3*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1987, pàg. 44.

21. Marina LÓPEZ GUALLAR, «L'absolutisme i la dinàmica política local», *Barcelona Quaderns d'Història*, 7 (2002), pàg. 71-102.

segon terme. Mentrestant, l'Ajuntament de Barcelona acceptava l'*statu quo* i no anava més enllà de reivindicar el rang i les competències que li havia atorgat el Decret de Nova Planta, amb l'argument que aquesta disposició havia suposat la prescripció del dret de conquesta nascut dels fets de setembre de 1714.²²

Aquesta situació va experimentar un tomb pels volts de 1759-1760, quan la conjunció de diversos factors fa possible l'aparició d'un discurs municipalista català i específicament barceloní. D'una banda, cal tenir en compte la nova actitud mostrada envers Catalunya pels monarques Ferran VI i Carles III, que es va fer palesa en el restabliment de les antigues institucions consulars de Barcelona, autoritzat per Ferran VI el 1758,²³ i en l'autorització del comerç dels catalans amb Amèrica per Carles III. A la vegada, la nova actitud de la monarquia es corresponia amb el sentiment que compartien catalans, valencians, aragonesos i balears d'haver demostrat ja a bastament la seva fidelitat a la monarquia en els anys transcorreguts des del final de la Guerra de Successió, per la qual cosa podien fer propostes al rei. Un segon factor va ser l'aparició a Barcelona d'una nova classe dirigent, que aspirava a recuperar plenament les seves pròpies estructures de poder amb la reimplantació d'un govern propi de la ciutat, com havia estat el Consell de Cent. I en tercer lloc, irrompien les doctrines del cameralisme i la ciència de la policia, que donaven arguments a aquestes aspiracions d'autogovern barceloní d'acord amb criteris de racionalitat. Tanmateix, aquelles pretensions de les classes dirigents barcelonines havien de topiar amb el procés de centralització i consolidació de l'Estat, que arrencaria en el darrer terç del segle XVIII fins arribar al règim constitucional, i aquelles propostes racionalistes acabarien donant pas a la reivindicació nostàlgica de Capmany.

HISTORICISME I RACIONALISME EN LA CREACIÓ DEL DISCURS MUNICIPALISTA DEL SEGLE XVIII

El discurs municipalista del segle XVIII troba el seu punt de partida en un document polític, la «Representación de los diputados de las ciudades de Zaragoza, Valencia Barcelona y Palma», també coneguda com a “Memorial de Greuges de 1760”,²⁴ i en l'obra de dos autors, Francesc Romà i Rossell i Antoni de Capmany. Romà i Rossell fou l'autor de la *Disertación historico-político-legal por los colegios y gremios de la Ciudad de Barcelona y sus privativas*,²⁵ publicada el 1766.²⁶ Antoni de Capmany publicava ja el 1779 les *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona*²⁷ i tindria més tard una destacada intervenció a les Corts de Cadis en defensa de la singularitat municipal enfront del corrent uniformista majoritari.

22. ARRANZ, GRAU I LÓPEZ, «Anàlisi històrica...», pàg. 29.

23. Vegeu la ressenya de Roberto FERNÁNDEZ DÍAZ a l'obra *Discurso sobre la Agricultura, Comercio e Industria del Principado de Cataluña* (1780), *Revista de Historia Industrial*, 12 (1997), pàg. 237-240.

24. Text publicat a *Memorial de Greuges de 1760. Projecte de Constitució de l'Estat Català de 1883. Memorial de Greuges de 1885. Missatge a la Reina Regent de 1888. Bases de Manresa de 1892*, Barcelona, Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya (*Textos Jurídics Catalans*, VI-1), 1990, pàg. 2-19.

25. FRANCESC ROMÀ I ROSSELL, *Disertación historico-político-legal por los colegios y gremios de la Ciudad de Barcelona y sus privativas*, Barcelona, Thomàs Piferrer, 1766.

26. També s'ha atribuït a Romà i Rossell la redacció de la *Representación de los diputados...* Vegeu, tanmateix, Ramon GRAU, «A l'entorn del memorial de greuges de 1760. Perspectives sobre la cultura política setcentista», *L'Avenç*, 275 (desembre 2002), pàg. 59-64.

27. ANTONI DE CAPMANY I DE MONTPALAU, *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona*, Madrid, Antonio de Sancha, 1779.

Tots dos autors estaven, allora, relacionats amb Francesc Puig i Gelabert,²⁸ traductor a l'espanyol de l'obra *Grundsätze der Policey-Wissenschaft* de Johann Heinrich Gottlieb von Justi i que va introduir a Espanya la Ciència de la policia amb l'edició, precisament a Barcelona, el 1784 d'aquests *Elementos generales de policia*.²⁹

La comparació dels textos d'aquests autors revela un discurs que integra elements historicistes amb arguments de racionalitat per concloure que el règim municipal del Consell de Cent era el sistema “natural” de govern de Barcelona, ja que era el més adient a l'organització econòmica de la ciutat i als valors de la seva societat.

Aquesta integració d'historicisme i racionalitat s'ha d'entendre en el context del denominat despotisme il·lustrat, del qual n'eren exemples el rei Frederic II de Prússia i els emperadors Maria Teresa i Josep d'Àustria, i que a Espanya va inspirar el regnat de Carles III. L'objectiu del despotisme il·lustrat era crear un Estat fort, a partir d'un absolutisme centralitzador, l'establiment d'una jerarquia funcional i un intens intervencionisme estatal en matèria econòmica, pedagògica i religiosa,³⁰ la qual cosa en principi, no lligava amb les pretensions dels barcelonins. El cert, no obstant, és que el despotisme il·lustrat es caracteritzava pels seus pressupòsits racionalistes, expressats en el corrent de pensament conegut com cameralisme, del qual va sorgir l'anomenada *Polizeiwissenschaft* o Ciència de la Policia, primera exposició teòrica de l'estudi de l'administració pública en sentit modern.³¹ La Ciència de la Policia consistia en l'estudi de l'administració interior (*innere Verwaltung*) de la monarquia, i s'havia d'entendre –en paraules del seu introductor, Von Justi– com tot allò que pogués contribuir al benestar (*Wohlfahrt*) i la felicitat (*Glücklichkeit*) de cada individu que forma part de la col·lectivitat estatal.³² Els postulats racionalistes de la Ciència de la Policia es van fer encaixar amb la legitimitat històrica de la consciència col·lectiva de Barcelona a través d'un argument que sostenia que les institucions més útils per a una societat són les que ella mateixa ha creat, que s'adapten millor a la seva idiosincràsia, són més ben acceptades pels súbdits i, per aquesta raó, contribueixen millor al seu benestar i felicitat.³³ I en aquest sentit, els gremis i les institucions de govern local pròpies de Catalunya eren les més útils i adequades per a una societat, la catalana, caracteritzada per l'adhesió al treball manual i a la indústria en contraposició a la “mentalidad hidalga” castellana.

LA “REPRESENTACIÓN” DE 1760

En iniciar el seu regnat, Carles III va convocar unes corts generals que tingueren lloc el mes de juliol de 1760. Els diputats designats per les ciutats de Barcelona, València, Palma de Mallorca i Saragossa hi van adreçar un memorial o “representación”, com a capitals dels regnes que havien integrat la Corona d'Aragó. Va ser

28. Segons afirma Ernest LLUCH, «Camerarisme, Corona d'Aragó i 'partit aragonès' o 'militar'», *Recerques*, 26 (1992), pàg. 159-160, fou Puig i Gelabert qui va agrupar Romà i Rossell amb Antoni de Capmany i l'aragonès Arteta de Monteseuro.

29. Mariano BAENA DEL ALCÁZAR, *Los estudios sobre administración en la España del siglo XVIII*, Madrid, Instituto de Estudios Políticos, 1968, pàg. 80; LLUCH, «Camerarisme, Corona d'Aragó...», pàg. 154.

30. TOUCHARD, *Historia de las ideas...*, pàg. 325-327.

31. BAENA, *Los estudios sobre administración...*, pàg. 35.

32. José Luis CARRO, «Policia y dominio eminente como técnicas de intervención en el Estado preconstitucional», *Revista Española de Derecho Administrativo*, 29 (1981), pàg. 291-292.

33. En aquest sentit, Joaquim ALBAREDA I SALVADOR, «El XVIII, un segle sense política?», dins Jaume RENEYER i Enric PUJOL (dir.), *Pensament polític als Països Catalans, 1714-2014*, Barcelona, Pòrtic, 2007, pàg. 71-92.

el primer intent formal d'iniciar una nova relació amb la monarquia que permetés passar full de la dinàmica de resistència i repressió que es mantenia des del final de la Guerra de Successió. L'objecte últim del document era aconseguir del monarca que els càrrecs públics als territoris de l'antiga Corona d'Aragó fossin ocupats preferentment per "naturals del país", però a la vegada es demanava una reforma del règim local inspirada en les institucions que havien conformat històricament el règim municipal d'aquells regnes. L'argumentació, en els dos casos, no es basava a demanar o exigir el restabliment de les antigues institucions, sinó en un criteri de racionalitat, orientat a aconseguir els objectius de benestar i felicitat dels súbdits declarats per la Ciència de la Policia; un benestar i una felicitat que quedarien assegurats amb uns funcionaris naturals del país, que en coneguessin el dret, la llengua i els costums, i amb el règim municipal que el país havia desenvolupat per si mateix al llarg de la història.

Tot i haver estat firmada pels diputats de totes les ciutats representades, és conegut que la iniciativa de la "representación" va sortir de Barcelona. Per aquesta mateixa raó, sembla que la seva inspiració estaria en el Consell de Cent barceloní. Sorprèn no obstant, que aquesta institució no és citada expressament, més aviat sembla que hi hagi una voluntat d'ocultar-la dins d'una genèrica referència a l'"antic govern" de les ciutats de la Corona d'Aragó. El següent fragment resulta prou indicatiu en aquest sentit:

Antes gobernaban las ciudades de la corona de Aragón cinco o seis jurados o conselleres que en cada año se elegían por suerte entre los ciudadanos de diferentes clases, que juzgándose capaces entraban en las bolsas o sacos para el sorteo. Ahora gobiernan las ciudades capitales veinte y quatro y a las otras más de seis regidores, y perpetuos, que Vuestra Majestad elige a consulta de la Cámara [...]. Los corregidores tienen mayores facultades que tenían antes los justicias, que podían llamarse compañeros de los jurados, y los intendentes tienen tantas privativas que es muy poca, o ninguna, la autoridad de los regidores. Las audiencias con qualquier motivo se ingieren en el gobierno económico de las ciudades: mudando las antiguas reglas, prescriben nuevas que dicen ser conformes a las leyes de Castilla; con el título del alivio o beneficio del público, despojan a los regidores de las preeminencias y distintivos [...].

És a dir, es fa una comparació entre l'Ajuntament borbònic i el que havien estat els municipis de la Corona d'Aragó, dels quals en remarca la major autonomia, la seva relació d'igual a igual amb els representants de la Corona i el seu caràcter democràtic, i a aquests efectes esmenta els "jurados o conselleres" que regien aquelles ciutats o el sistema d'insaculació pel qual accedien al càrrec. Tanmateix, el que crida l'atenció és que s'afirmi que les ciutats de la Corona d'Aragó tenien "cinc o sis jurats", quan en realitat n'havien tingut molts més, en particular Barcelona, que havia arribat als cent vint-i-vuit jurats o consellers. Aquesta distorsió de la realitat històrica queda ben patent quan aquests "cinc o sis jurats o consellers" es contraposen als vint-i-quatre regidors que tenien els municipis borbònics de les capitals: si s'agafa aquest text en el seu sentit literal, el brutal aprimament que el govern de Barcelona havia patit en passar del Consell de Cent a l'Ajun-

tament borbònic hauria estat, ben al contrari, una ampliació de la seva estructura, en passar de cinc o sis jurats a vint-i-quatre regidors.

En la meua opinió, aquesta errada només podia respondre a una voluntat deliberada d'ocultar allò que havia estat el Consell de Cent davant del rei i les Corts espanyoles, per evitar que aquella proposta fos vista com un intent de reconstruir aquell règim municipal que el pare del mateix monarca a qui s'adreçava el memorial havia anul·lat per la força no feia encara cinquanta anys. Aquesta voluntat seria coherent, d'altra banda, amb l'estratègia seguida pels impulsors del document, d'embolcallar-se en la Corona d'Aragó per donar sortida a una aspiració genuïnament barcelonina davant de la Corona espanyola. En acabat, però, tot fou en va, i la proposta d'una autonomia municipal per a les ciutats de la Corona d'Aragó va quedar en un no-res.

LES ANTIGUES INSTITUCIONS BARCELONINES A LA *DISERTACIÓN DE ROMÀ I ROSSELL*

El 1766, sis anys després de la "Representación", Francesc Romà i Rossell publica la *Disertación histórico-político-legal por los colegios y gremios de la Ciudad de Barcelona y sus privativas*. La *Disertación* anava orientada, sobretot, a defensar el règim i els privilegis dels gremis de Barcelona, però alhora, i a diferència del memorial de 1760, aprofita per fer una al·lusió explícita a l'antiga organització municipal barcelonina i la seva autonomia:

Con los privilegios concedidos [...] tenía el antiguo Consejo Ordinario de la Ciudad de Barcelona la facultad general de establecer todo lo que tubiese por más conveniente al Real Servicio y a la utilidad pública; y en particular la de eregir y aprobar Colegios y Gremios, darles Ordenanzas, revocarlas, nombrar Cónsules y Prohombres, conocer en primera instancia de sus causas, etc. Autorizada la Ciudad con estos Privilegios, trabajó incesantemente con los Soberanos [...] en poner a estos cuerpos sobre el pie sólido en que se han mantenido, con sus Privativas, por espacio de tantos siglos, y en que actualmente se mantienen con la sola diferencia de haberse la Real Corona incorporado las Regalías que tenía comunicadas la antigua Ciudad de Barcelona.³⁴

És a dir, Romà i Rosell aprofita el fet que els gremis van ser instituïts pel Consell de Cent, i es regien encara per privilegis concedits i normes aprovades pel mateix Consell, per fer una evocació d'allò que havia estat l'autonomia del municipi de Barcelona abans de 1714. En conseqüència, va més enllà de fer una mera enumeració de les atribucions del Consell de Cent en relació amb els gremis i situa aquelles competències en el context més ampli d'un autèntic autogovern municipal. I encara cal afegir que, més enllà de recordar el Consell de Cent, posava també de manifest la sintonia que aquelles autoritats autònomes barcelonines havien mantingut amb la monarquia. El text acaba recordant, sense fer més comentaris, que la Corona havia assumit aquelles regalies que havia tingut la ciutat de Barcelona,

34. ROMÀ, *Disertación*..., pàg. 15-16.

però és inevitable detectar-hi la reivindicació d'un autogovern municipal que havia estat més eficient que la centralització absolutista llavors vigent, la qual cosa, tanmateix, no era un obstacle per mantenir una cooperació estreta amb la monarquia.

A partir de l'argumentació cameralista de 1760, que fonamentava en la "felicitat pública" el restabliment de l'autogovern municipal, la *Disertación* avançava tímidament cap a una actitud de reivindicació de l'autogovern perdut, que arrencaria a partir de Capmany i es desenvoluparia plenament en el segle XIX.

El cert, tanmateix, és que l'entorn general espanyol i europeu del moment no era gens favorable al reconeixement de poders territorials dins de l'Estat o de règims municipals singulars. La monarquia de Carles III d'Espanya, inspirada en els postulats del despotisme il·lustrat, es va caracteritzar per la intensificació del poder absolut de la Corona i de l'intervencionisme de l'Estat. Tant és així que arran de la Instrucció de Corregidores de 15 de maig de 1788, va passar a exercir per si mateix moltes competències que fins llavors es consideraven de titularitat municipal, iniciant així una tendència que es consolidaria definitivament amb l'aparició de l'Estat constitucional.³⁵ El reforçament de l'Estat va dur aparellada una tendència a l'homogeneïtzació del règim i les competències de tots els municipis a partir d'un marc determinat de manera uniforme. Res a veure, per tant, amb el reconeixement d'antigues prerrogatives o de règims singulars. Solament la institució dels diputats i síndics del comú va suposar el reconeixement d'un cert àmbit d'autonomia municipal dins d'aquesta tendència generalitzada a la centralització del poder polític.³⁶

ANTONI DE CAPMANY I LA DEFENSA DE LA IDENTITAT COL·LECTIVA DE BARCELONA: DE LES MEMORIAS HISTÓRICAS A LA EXPOSICIÓN DE 1813

Seria, però, Antoni de Capmany i de Montpalau³⁷ qui culminaria el discurs historicista de la consciència col·lectiva de Barcelona, en particular en la seva obra *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona*, i més tard, i amb una projecció política directa, a la *Exposición en favor de los Ayuntamientos*, presentada davant les Corts de Cadis.³⁸

A les *Memorias históricas*, Capmany exposa, i a més de forma reiterada, la idea d'una identificació entre valors ciutadans, sistema de govern i grandesa de la ciutat. La primera referència es troba tot just a l'inici de l'obra, en la introducció del volum I:

[...] lo que principalmente contribuyó en los siglos pasados a la alta consideración de la ciudad de Barcelona, cuyo nombre habían llevado las armas y el comercio hasta los fines de la tierra, fue su forma de gobierno popular, la sabiduría de sus leyes y la pureza y austeridad de sus costumbres.³⁹

35. Javier GARCÍA FERNÁNDEZ, *El origen del municipio constitucional: autonomía y centralización en Francia y España*, Madrid, Instituto de Estudios de Administración Local, 1983, pàg. 184-185.

36. LLUCH, «Cameralisme, Corona d'Aragó...», pàg. 143; Pere MOLAS RIBALTA, «Diputats i síndics a l'Ajuntament borbònic de Barcelona (1760-1808)», *Revista de Dret Històric Català*, 4 (2004), pàg. 11-27.

37. Ramon GRAU I FERNÁNDEZ, «Un patriota d'altres temps: Antoni de Capmany i la historiografia racionalista», *Bulletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, XXII (2011), pàg. 93-112. Aquest treball conté una àmplia referència bibliogràfica de les obres publicades sobre Capmany.

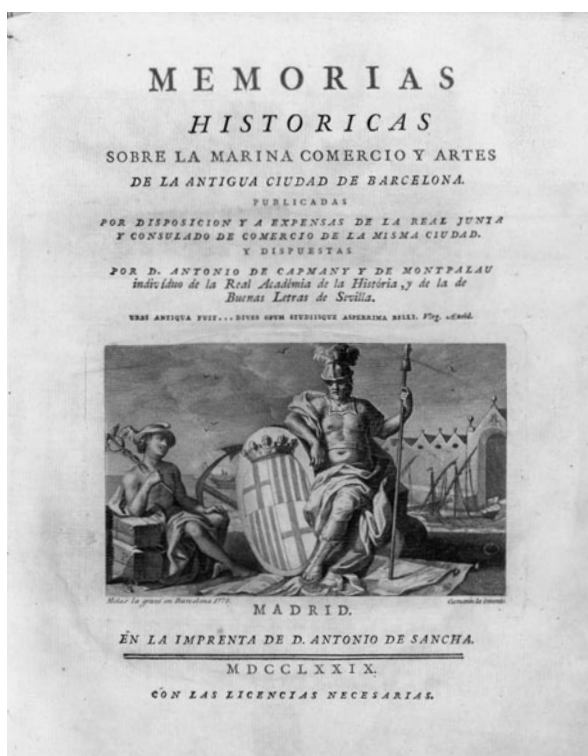
38. ANTONI DE CAPMANY, *Exposición que en favor de los Ayuntamientos leyó el señor diputado don Antonio de Capmany en la sesión pública de las Cortes el día 13 de junio de 1813*, Cadis, Vicente Lema, 1813.

39. CAPMANY, *Memorias históricas...*, vol. I, «Antigua marina», pàg. 7.

I es torna a repetir en el volum III quan es refereix als progressos de la navegació i del tràfic:

[...] la incorrupta constitución civil y moral de esta ciudad mereció no los elogios de las plumas ponderativas o lisongeras de los poetas, sino los testimonios públicos de la fama derramada por todas las naciones, recogidas por los historiadores y perpetuadas en los regios diplomas.⁴⁰

És important retenir dues idees que, amb diferents matisos, coincideixen en ambdós textos. D'una banda, la vinculació del sistema de govern democràtic amb l'“alta consideración” i el prestigi de Barcelona a nivell europeu, a què es refereix el volum I. De l'altra, la idea de “constitución civil y moral” de la ciutat, que s'esmenta en el volum III i es pot relacionar directament amb “la sabiduría de sus leyes y la pureza y austeridad de sus costumbres” del volum I. La primera apuntava a la vinculació que en temps passats havia tingut l'autogovern amb el prestigi de la ciutat i portava implícita la necessitat de recuperar l'autogovern per a recuperar aquell prestigi. La segona (la constitució civil i moral) remet a un sistema jurídic (constitució civil) el qual, a la vegada, és coherent amb uns valors morals de la societat (constitució moral), a través d'unes lleis sàvies i uns costums caracteritzats per la pureza i l'austeritat.



40. CAPMANY, *Memorias históricas...*, vol. III, «Antigua marina», pàg. 2.

En síntesi, el prestigi i l'alta consideració que havia tingut Barcelona en temps passats estaven units de forma indissociable amb un sistema democràtic de govern, basat en un ordenament jurídic propi, unes institucions autònomes i una societat caracteritzada pels valors de l'austeritat i el treball manual. Per tant, per a Capmany, la recuperació del prestigi de Barcelona només podia venir de la mà de la reintroducció d'aquell sistema polític i jurídic perdut. Tanmateix, en el context de la imparable tendència a la centralització del poder absolut de l'Estat que es vivia en aquells anys, qualsevol proposta en aquest sentit estava condemnada al fracàs. Per aquest motiu, la idea de reformar l'administració local a partir del referent de l'antic règim municipal, implícita en el memorial de 1760, la transforma Capmany en una evocació nostàlgica dels temps passats.

La *Exposición* de 1813 es movia en un altre context. Les Corts de Cadis havien dedicat una atenció preferent al "gobierno interior de las provincias y pueblos", és a dir, el que avui en diríem el règim local, al qual es va dedicar el Títol VI de la Constitució de 1812. El model de municipi dissenyat en aquells preceptes constitucionals es caracteritzava per la seva uniformitat absoluta, tant en relació a la seva organització com a llurs funcions i la forma d'elecció dels seus membres. Això implicava no reconèixer cap mena de tractament diferenciat per a Barcelona, ni per a cap altra ciutat.

El mes de juny de 1813, les Corts de Cadis debatien la *Instrucción para el gobierno económico y político de las provincias*, que havia de desplegar l'esmentat Títol VI de la Constitució.⁴¹ El text de la *Instrucción* sotmès a debat s'estructurava en tres capítols, dedicats, respectivament, als municipis, les diputacions i els "gefes políticos", cadascun dels quals s'articulava de forma independent. Dins del capítol primer, relatiu a les obligacions dels municipis, l'article 27 preveia que «no tendrán por este reglamento tratamiento alguno los ayuntamientos; pero se conservará o los que los tuvieren el de que estén en posesión».

Les Corts van votar de forma majoritària a favor de la primera part del text, mentre que la segona va quedar en suspens. És a dir, s'havia aprovat suprimir en endavant els tractaments dels quals gaudien els ajuntaments però no s'havia fet un pronunciament clar pel que fa a la conservació dels que ja estaven reconeguts. Això va provocar una contundent reacció en Capmany, que en la sessió de les Corts de 13 de juny de 1813 va demanar la total supressió de l'article esmentat en un abrandat discurs.

A primera vista, el tractament dels ajuntaments sembla una qüestió menor, tenint en compte que es plantejava un cop ja s'havia consolidat l'opció dels parlamentaris de Cadis per la uniformització del règim municipal a tot l'Estat. Per aquesta raó, probablement, aquest discurs ha estat tractat amb una certa displicència per part d'alguns dels autors que han estudiat la intervenció de Capmany a les Corts de Cadis,⁴² que l'han desqualificat a partir de la virulenta

41. *Instrucción para el gobierno económico y político de las provincias*, aprovada el 23 de juny de 1813. El text es pot consultar a la base de dades *Gazeta del Butlletí Oficial de l'Estat*: http://www.boe.es/aeboe/consultas/bases_datos/gazeta.php

42. Frederic RAHOLA I TRÈMOLS, *Los Diputados por Cataluña en las Cortes de Cádiz. Memoria leída en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, Barcelona, 1912; Francisco Javier FERNÁNDEZ DE LA CIGONA i Estanislao CANTERO NÚÑEZ, *Antonio de Capmany (1742-1813): Pensamiento, obra histórica, jurídica y política*, Madrid, Fundación Francisco Elías de Tejada y Erasmo Percopo, 1993, pàg. 225.

crítica que li va dirigir el diputat asturià Agustín de Argüelles. Tanmateix, el fet que Argüelles, ferm defensor de la centralització estatal, criticqués amb tanta contundència el discurs de Capmany és potser l'indici més significatiu de la seva rellevància.

El cert és que el discurs de Capmany emprava una argumentació que, darrera la defensa dels tractaments i distincions dels municipis, qüestionava en el fons tot el sentit de les reformes centralitzadores de Cadis i, en particular, venia a reclamar un reconeixement singular d'allò que havia estat Barcelona.

Certament, el text adopta uns tints dramàtics per a presentar Barcelona com una ciutat "ofesa" amb la supressió dels seus antics privilegis i "captiva", sense poder-se fer sentir per si mateixa davant les Corts, la qual cosa obligaria Capmany, fill de Barcelona i diputat per aquella província, a acudir en la seva defensa:

Señor, la siempre invicta ciudad de Barcelona, capital y metrópoli de la provincia de Cataluña, antes corte de sus condes soberanos y de los reyes de Aragón, sus sucesores [...] quisiera tener la dicha [...] de elevar a su notoria equidad y justicia las reclamaciones que cree necesarias quando prevé y toca inconvenientes que, aun emanados de loable fin, pueden irrogar al cuerpo municipal que la representa mengua visible en sus heredados, antiquísimos y bien merecidos derechos y condecoraciones. Pero, privada hoy aquella desgraciada capital de poder usar en su deplorable cautividad de sus manos para poder servir a la nación, como lo ha hecho en todos los tiempos por tierra y por mar, ni valerse de su voz viva para representar a V.M. quanto estime digno de su soberana consideración; no le queda más recurso sino esperar del zelo y amor de algún hijo suyo que quiera tomar su causa como propia y en nombre de ella, elevar una reverente súplica a S.M. En este apuro, no puedo desentenderme de que soy hijo de tan noble patria, y que junto el honor de diputado por tan combatida provincia de que es ella capital. Por estos dos tan poderosos títulos me considero autorizado para implorar la sabiduría y rectitud de V.M. a fin de que se sirva oír [...]la siguiente exposición.

Aquest barcelonisme es va repetint en altres fragments del discurs:

Sólo hablaré por Barcelona. Si otras ciudades de la Monarquía se hallan asistidas de iguales motivos que aquélla, diputados tienen en el Congreso, que creo no enmudecerán, si tocan un semejante desaire hecho al decoro de sus respectivos pueblos. Llamo desaire al despojo de una prerrogativa que gozan y han gozado pacíficamente muchas ciudades, ya por su antigüedad, ya por sus servicios, ya por su inmemorial e inconcusa posesión [...].

Ara bé, sota aquesta retòrica, que avança el Romanticisme, el que pretén en realitat Capmany és defensar un model pluralista d'entitats locals, en el qual hi podria encaixar Barcelona, contra l'opció dels constituents de Cadis per la uniformització del règim municipal. A la "igualtat" en què s'emparava l'establiment d'un sistema municipal uniforme i la supressió dels tractaments singulars dels municipis, Capmany hi oposava el principi d'equitat, que conduïa necessà-

riament a un pluralisme reflectit, precisament, en la diferència de tractaments. Però Capmany no parlava aquí de mers tractaments protocol·laris, sinó de diferències entre pobles i ciutats:

Yo quisiera que se consultase la equidad antes de proclamar la igualdad. ¿Si no son iguales las condecoraciones en las personas particulares por ser diversas las clases a que pertenecen, los cuerpos municipales que representan toda la comunidad de muchos millares de individuos, y el de Barcelona de 130.000, ¿han de ser de peor condición y predicamento? ¿Y para evitar celos y descontentos (aunque ninguno se queja) entre pueblos inferiores, se han de convertir las ciudades en aldeas? [...] En España hay y hubo siempre una conocida y legalmente reconocida jerarquía entre los pueblos, y es la de ciudad, villa, lugar y aldea; y entre la primera se distinguen con preeminencia las capitales de provincia.

Evidentment, si una ciutat de 130.000 habitants, com era Barcelona, es distingia d'un llogarret o un municipi de menys població, no era només a efectes de protocol, sinó que s'havia d'entendre en un sentit més general, com ho revelen les referències a la jerarquia i la preeminència entre els pobles. Per tant, per a Capmany, la uniformització dels municipis prevista pels constituents de Cadis no era possible ni desitjable, i la igualtat de tracte entre els ajuntaments no es podia imposar al marge de les diferències entre els diferents municipis.

En altres parts del text, Capmany traça una línia de continuïtat entre l'antic govern municipal de Barcelona i el règim municipal de la Constitució de Cadis, per justificar l'ús dels tractaments, no com un privilegi aristocràtic, sinó com a mitjà de donar distinció a unes institucions democràtiques i d'extracció popular:

Me parece que nunca más que ahora dictava la política, hermanada con la justicia, conservar estas distinciones a los Ayuntamientos [...] de los pueblos que las gozaban, puesto que, teniendo ahora entrada en los regimientos todas las clases del pueblo, no les debiera defraudar de participar en este honor, ya que llevan gratuitamente la carga de su empleo en servicio público. No se diga con esto [...] que luego que la aristocracia ha huido de los ayuntamientos, los populares no son dignos de ninguna distinción.

Esta misma planta fue la antigua del gobierno municipal de mi patria, Barcelona. Sus individuos eran todos populares, esto es, ciudadanos, mercaderes y menestrales, desde el reinado de D. Jaime el Conquistador, que lo constituyó, hasta el año 1714, en que Felipe V lo abolió. Como se componía de todas las clases no nobles, sus prerrogativas y preeminencias daban a todas las profesiones el honor que jamás gozaron entre griegos y romanos, aun en tiempos de su virtud y austeridad. De ahí provenían las buenas costumbres públicas y domésticas de aquel pueblo, que gozaba del derecho de gobernarse por sus iguales y de representar el común.

És a dir, per a Capmany la introducció d'un règim democràtic no havia de suposar forçosament la supressió dels tractaments, ans al contrari, els tractaments eren la forma de donar una *auctoritas* a aquells municipis i regidors d'extracció popular per equiparar-los amb els aristòcrates. I en aquest aspecte podien coincidir l'antic règim de Barcelona i el sistema municipal de Cadis, donat el seu comú fonament democràtic.

I finalment, la defensa del pluralisme municipal i la identificació del règim constitucional de Cadis amb la democràcia de l'antic sistema municipal de Barcelona es vinculen amb la identificació entre autogovern municipal, bons costums i democràcia que havia caracteritzat Barcelona segons havia traçat el mateix Capmany a les *Memorias históricas*. Aquesta vinculació s'observa quan l'antic règim municipal de Barcelona, que s'associa amb el règim constitucional de Cadis, es presenta com la causa dels bons costums públics i privats. La conclusió seria que un règim municipal per a Barcelona, inspirat en el sistema anterior a 1714, podia ser compatible amb els principis de la Constitució de 1812, ja que en un cas i en l'altre es tractava de règims democràtics.

L'article 27 de la *Instrucción para el gobierno económico y político de las provincias* no es va aprovar, finalment, per les Corts, amb la qual cosa, almenys en aparença, es va donar satisfacció a les reivindicacions de Capmany. De tota manera, és possible preguntar-se si aquell discurs no volia anar més enllà i establir les bases que permetrien admetre el reconeixement d'una personalitat diferenciada a Barcelona dins del règim constitucional naixent. A favor d'aquesta hipòtesi es pot citar, en primer lloc, el contingut mateix del discurs, que més que tancar-se en un tema protocol·lari, sembla aprofitar aquella ocasió per sostenir *in extremis* l'existència d'una personalitat col·lectiva de Barcelona, quan les tendències uniformistes i centralitzadores del règim local s'havien imposat, en principi, de manera irreversible. A això cal afegir el fet que algú –potser el mateix Capmany– tingués interès en fer editar tot aquell discurs en un opuscle, la qual cosa revela una voluntat de difondre'n el contingut més enllà dels “diarios de sesiones”. Tanmateix, la mort de Capmany als pocs mesos de pronunciar aquell discurs i els trasbalsos que havia de córrer aquell règim constitucional deixen en l'aire totes aquestes qüestions.

L'esperit de Fiveller: La mitificació del Consell de Cent en el Romanticisme

És en el Romanticisme quan realment es pot parlar d'un mite del Consell de Cent. Les propostes racionalistes que proposaven l'antic sistema municipal de Barcelona com a alternativa per aconseguir un govern més eficaç, van quedar arraconades per la reivindicació pura i simple del Consell de Cent, idealitzat com a paradigma de la llibertat, la democràcia i el bon govern.

Darrera d'aquest canvi del racionalisme per la tradició historicista hi havia encara un segon factor que no és possible deixar de banda: la “democratització” del mite del Consell de Cent, o si es prefereix, la irrupció pública d'una mitificació

del Consell de Cent per part de les classes populars. Tal com s'ha exposat més amunt, els intents per reconstruir de forma més o menys oberta el sistema municipal anterior a 1714 que s'havien dut a terme durant el segle XVIII anaven associats amb els interessos de les classes dirigents barcelonines. Tanmateix, i al marge d'aquestes propostes, s'havia mantingut un sentiment popular, transmès per via oral, de generació en generació, que enyorava el Consell de Cent –com en general, les institucions perdudes el 1714– i en desitjava la recuperació. Aquest sentiment va començar a sortir a la llum el 1808, quan es van evocar les antigues institucions suprimides en constituir-se les “juntas”,⁴³ i es va mantenir en els anys posteriors a la invasió napoleònica com a conseqüència de la inestabilitat política que travesava el país. En aquell context, la imatge del Consell de Cent es va associar amb uns valors de llibertat, democràcia i autogovern de la ciutat, oposats a l'absolutisme i vinculats, per tant, al pensament liberal. La història del Consell de Cent entroncava així amb la Barcelona revolucionària que s'oposava a l'absolutisme.

Ara bé, alhora que el record del Consell de Cent es popularitzava, l'Ajuntament de Barcelona n'assumia el llegat històric per oposar-se al centralisme dels successius governs espanyols, com es va poder veure en el conflicte amb el capità general per la propietat de les muralles.⁴⁴ Aquesta opció política del municipi va anar acompanyada d'un discurs que en certa manera donava continuïtat als de Romà i Rossell o Capmany, en el sentit d'exalçar tant l'autonomia perduda per la ciutat com la relació que la monarquia mantenia amb el Consell de Cent abans de la instauració de la dinastia borbònica.

L'exalçament popular i l'acció política municipal a l'entorn del Consell de Cent van convergir dins del marc del corrent intel·lectual majoritari d'aquell temps –el Romanticisme– per crear una imatge idealitzada d'aquella institució, reflectida de manera particular en l'episodi de l'enfrontament del conseller en cap Joan Fiveller amb el rei Ferran I.⁴⁵ La imatge del conseller exigint al rei el pagament dels tributs municipals donava legitimitat i força a una ciutat que s'oposava a la monarquia absoluta i era vista per molts com a símbol de llibertat. En conseqüència, la figura de Fiveller va passar a encarnar per si mateixa aquesta tradició d'amor a la llibertat i d'oposició al despotisme dels monarques que representava Barcelona.

El personatge de Fiveller va assumir, per tant, en aquells anys, tot el simbolisme que representava el Consell de Cent en relació amb Barcelona i les seves aspiracions. Tant les classes dirigents com la població de Barcelona en general es van veure empeltades del que es podria anomenar un “esperit de Fiveller”, que va traspassar l'àmbit estrictament polític per projectar-se sobre la literatura i l'art. Així, l'Ajuntament de Barcelona, aconsellat per l'Acadèmia de Bones Lletres, adoptava el 1841 la decisió d'ubicar l'estàtua de Fiveller a la façana de la seu consistorial, amb la idea de representar la força i la dignitat de les institucions autòctones. I –el que no és menys significatiu– a l'altra banda de la

43. Jaume CARRERA PUJAL, *Historia política de Cataluña en el siglo XIX*, Barcelona, Bosch, 1957, vol. I, pàg. 19.

44. ARRANZ GRAU i LÓPEZ, «Anàlisi històrica...», pàg. 31.

45. Sobre la mitificació del personatge de Fiveller i l'Ajuntament de Barcelona, Ramon GRAU i FERNÁNDEZ, «Joan Fiveller, Ferran I i les imposicions municipals de Barcelona, Repàs a un mite històric», *Barcelona Quaderns d'Història*, 2/3 (1996), pàg. 53-99; i «El pensament històric de la família Bofarull», *Barcelona Quaderns d'Història*, 6 (2002), pàg. 121-138.

mateixa façana s'hi va ubicar l'estàtua del rei que havia instituït el Consell de Cent, Jaume I, símbol d'aquella actitud de respecte envers el poder municipal que en aquell moment es trobava a faltar en la monarquia.

Més enllà d'aquestes iniciatives institucionals, l'episodi de l'enfrontament de Fiveller amb el rei Ferran va assolir en aquells anys una enorme popularitat, de la qual en són testimonis les dues obres de teatre que va inspirar, *El Consejo de Ciento* d'Antoni de Bofarull (1846) i *Juan Fivaller*, de Frederic Soler "Pitarra" (1864).⁴⁶

Als efectes d'aquesta exposició, aquest "esperit de Fiveller" l'analitzarem a través de dues obres. En primer lloc, la que fou la primera monografia que de forma explícita es referia al Consell de Cent, *Los Concelleres y el Consejo de Ciento en Barcelona y las Cortes en Cataluña*, del Dr. Amotnas. I en segon lloc, el text de Lluís Cutchet que Víctor Balaguer va incorporar a l'article sobre el carrer Consell de Cent de l'obra *Las Calles de Barcelona*. La primera es pot ubicar en l'exaltació revolucionària de la dècada de 1830, mentre que la segona es situa més aviat en el catalanisme historicista i més moderat de Víctor Balaguer.

L'EVOCACIÓ DEL CONSELL DE CENT EN LA REVOLUCIÓ LIBERAL: *LOS CONCELLERES Y EL CONSEJO DE CIENTO EN BARCELONA Y LAS CORTES EN CATALUÑA, DEL DR. AMOTNAS*

L'obra *Los Concelleres y el Consejo de Ciento en Barcelona y las Cortes en Cataluña* presenta diversos elements d'interès.⁴⁷ En primer lloc, cal destacar que l'obra es publica el 1838, és a dir, quan està en el seu apogeu la revolució liberal, en la qual els municipis, i molt assenyaladament el de Barcelona, havien de tenir un paper transcendental.⁴⁸ La segona qüestió remarcable és la incògnita sobre la personalitat del seu autor, el nom del qual, "Doctor Amotnas", és amb tota probabilitat un pseudònim. En la nostra opinió, sota aquest nom es podria ocultar la personalitat de Tomàs Bertran i Soler.⁴⁹ Abonaria aquesta tesi, no solament el fet que "Amotnas" pot ser un anagrama de "Tomàs Bertran", sinó tot un seguit de circumstàncies personals i ideològiques que relacionen aquest autor amb el llibre, com el fet que en el moment de la publicació de *Los Concelleres*, Bertran estava empresonat, acusat de participar en l'assassinat del governador militar i del "jefe político" de Màlaga, la qual cosa explicaria l'ús del pseudònim. D'altra banda, les idees exposades a *Los Concelleres* coincideixen en gran mesura amb les que Bertran va exposar en algunes de les seves obres, com per exemple els articles publicats a *El Regenerador*, on oposava les llibertats del passat a l'opressió que es vivia en el present.⁵⁰

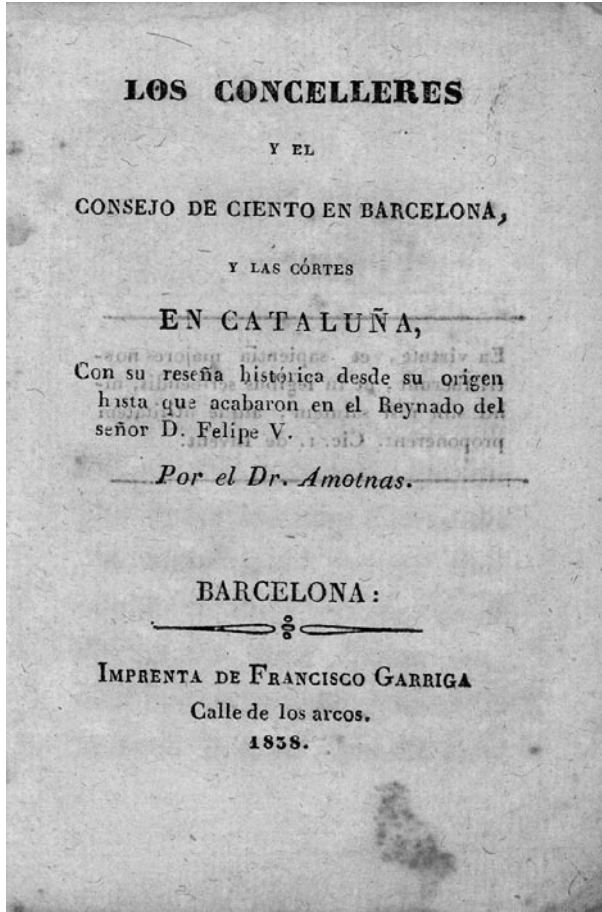
46. Magí SUNYER I MOLNÉ, «Catalunya agonitzant: la identitat esquerdada», dins *Identitat, literatura i llengua. Actes de la secció literària del XIX Col·loqui Germano-Català, Colònia 2003*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006, pàg. 24.

47. "DR. AMOTNAS", *Los Concelleres y el Consejo de Ciento en Barcelona y las Cortes en Cataluña*, Barcelona, Francisco Garriga, 1838. A l'Arxiu Municipal de Barcelona es conserva una còpia manuscrita d'aquesta obra amb el segell "Ayuntamiento Constitucional de Barcelona" que es defineix com «espejo fiel del impreso».

48. ARRANZ, GRAU i LÓPEZ, «Anàlisi històrica...», pàg. 19.

49. Sobre Tomàs Bertran, Albert GHANIME, «Pensament polític i acció revolucionària de Tomàs Bertran i Soler, 1835-1840», *Barcelona Quaderns d'Història*, 10 (2004), pàg. 121-136.

50. Vegeu, per exemple, els articles «El absolutismo» i «Los pasteleros de antaño» publicats per Bertran i Soler a *El Regenerador. Colección de varias materias análogas a las instituciones que actualmente nos rigen. Por D. O. de C.*, Barcelona, Oliveras y Gabarró, 1836.



Però el tret més destacable que es desprèn d'aquesta obra és una voluntat de difondre entre el comú de la població el que havien estat les antigues institucions. És a dir, Amotnas (o Bertran) no escrivia per a la Junta de Comerç o l'Acadèmia de Bones Lletres, sinó per aquelles classes populars que només havien conegut el Consell de Cent per tradició oral, amb l'objectiu que a través d'una obra econòmica i concisa poguessin conèixer els trets fonamentals d'aquella institució. Aquesta voluntat divulgativa es veu, de fet, reflectida en l'edició del llibre, amb un format i una enquadració que recorden més un pamflet que no un treball historiogràfic, però és en el pròleg de la mateixa obra on s'hi fa esment de forma expressa:

Así como son pocos los catalanes que, habiendo oído hablar de las antiguas Cortes del Principado, del famoso Consejo de Ciento y concelleres de Barcelona, no se hayan sentido con deseos de conocer la historia de estas famosas corporaciones, son muchísimos los que no han podido conseguir tan curioso conocimiento, por la falta de un compendio como el presente [...]. No

es sola la curiosidad la que se ha llevado por objeto, sino principalmente la utilidad que ha de resultar a las diferentes clases de la sociedad, tan interesadas en poseer el conocimiento histórico de la parte que sus antepasados [...] tuvieron en tan memorables cuerpos, que llegaron a ser respetados por todas las naciones. Así es mucho mayor la utilidad que la que por sí solo recomienda en todos los estados el estudio de la historia de la patria. El anciano, el joven, el niño y la muger leerán con entusiasmo y provecho por una parte la pujanza y prosperidad de nuestros mayores y por otra los errores en que incurrieron, para que, oportunamente avisados, puedan precaverlos [...].

Una altra dada interessant és que el Dr. Amotnas centra la seva evocació històrica en el Consell de Cent, al qual dedica dos dels tres capítols del llibre. Les Corts catalanes són només objecte d'un capítol i no hi ha cap menció a la Generalitat. D'aquí es pot desprendre que el Consell de Cent era, per aquest autor, la representació més genuïna de les antigues institucions catalanes, o la que millor simbolitzava el règim perdut el 1714.

Aquesta evocació del Consell de Cent pren com a referència indiscutible Capmany, la influència del qual és fàcilment detectable en el text que reproduïm a continuació:

Barcelona [...] gozó por muchos años de toda la actividad de una monarquía y de toda la prudencia de una república; y sus moradores eran soldados intrépidos, al paso que ciudadanos austeros. Bajo la sombra de unos reyes poderosos y acostumbrados a vencer sus enemigos, mantenía esta capital toda la libertad que necesitaba para engrandecerse y hacer su prosperidad, y ninguna para hacerse daño; pues siendo sus propios monarcas sus supremos moradores, los abusos que nacían de su forma mixta de gobierno se reformaban o cortaban al mismo tiempo que aparecían. Por este medio llegó Barcelona, siendo una ciudad mediana, a adquirirse en todo el Mediterráneo tanta influencia, autoridad y nombradía como Venecia o la misma Génova.⁵¹

Aquest text reproduïx, per tant, les idees clau de l'evocació del passat de Barcelona en Antoni de Capmany, és a dir, el retrat d'una ciutat que va assolir la seva grandesa gràcies a un règim d'autogovern democràtic, respectat i protegit pels reis i adient al tarannà auster dels seus habitants. Però el Dr. Amotnas va més enllà i confirma aquesta evocació històrica a partir dels autors coetanis al Consell de Cent. Així es veu clarament reflectit en el capítol III del llibre, titulat «De las Prerrogativas, Preeminencias y Regalías que gozó por muchos siglos el antiguo Ayuntamiento de Barcelona, representado por sus magistrados, llamados Consellers».⁵² Encapçalat per aquest llarg títol, que remet per si mateix a Xammar, el capítol esmentat fa una detallada descripció del funcionament del Consell de Cent prenent com a referència la *Civilis doctrina*, a més de la *Rúbrica* i l'apologia de Bruniquer i les obres dels juristes que van tenir relació amb aquella institució, com Fontanella, Peguera, Berard, Oliva o Ferrer.

51. "DR. AMOTNAS", *Los Concelleres...*, pàg. 54-55.

52. "DR. AMOTNAS", *Los Concelleres...*, pàg. 64 i s.

En conclusió, per tant, *Los Concelleres*, tot i les seves limitacions, com ara el seu format “revolucionari” i la dependència del discurs de Capmany, té el mèrit indiscutible, no solament d’haver estat la primera monografia històrica explícitament dedicada al Consell de Cent, sinó d’haver fet una síntesi sobre la doctrina jurídica relativa al Consell i continguda en les obres publicades mentre el Consell va estar en funcionament, amb l’objecte de difondre-la entre un sector ampli de la població. És a dir, si Capmany havia iniciat la recuperació dels documents del Consell de Cent a través de les *Memorias históricas*, Amotnas va rescatar la doctrina dels juristes sobre la institució.

EL CONSELL DE CENT I L'EIXAMPLE DE BARCELONA A *LAS CALLES DE BARCELONA*, DE VÍCTOR BALAGUER

Després de 1840, la ciutat de Barcelona comença un procés imparable de creixement econòmic i urbanístic, del qual és el màxim exponent l'eixample d'Ildefons Cerdà. Tanmateix, l'evolució del règim polític espanyol avança en una tendència absolutament oposada als interessos de la ciutat, ja que de forma creixent es concentra el poder en una oligarquia que contempla les administracions locals des d'una perspectiva més política que administrativa, com a possibles reductes d'un poder democràtic que podia desestabilitzar tot el sistema.⁵³ Per aquesta raó, i a partir sobretot dels governs moderats, s'imposa un model uniformista de centralització sense límits, al qual s'oposen els liberals barcelonins que reclamen la descentralització administrativa.⁵⁴

En aquesta tensió entre ciutat i govern, el referent històric del Consell de Cent serveix de fonament a les pretensions barcelonines. El Consell de Cent, que havia fet possible l'engrandiment de la Barcelona medieval, era un referent indiscutible per aquella Barcelona que havia enderrocat les muralles i començava a expandir-se amb l'eixample i posteriorment, les agregacions dels pobles del Pla. I a la vegada, simbolitzava la relació de la ciutat amb la monarquia, és a dir, la col·laboració amb els monarques catalanoaragonesos i la resistència enfront de les dinasties posteriors, simbolitzada històricament en l'enfrontament de Fiveller amb el rei Trastàmara però amb una innegable projecció de present en la monarquia de Ferran VII i Isabel II.

Aquest doble significat del Consell de Cent com a subjecte històric es veu reflectit a l'obra *Las Calles de Barcelona*, del publicista i Cronista de la Ciutat Víctor Balaguer.⁵⁵ L'autor havia estat encarregat el 1859 de proposar la nomenclatura dels carrers previstos al Pla Cerdà, la qual cosa aprofità per a sobreposar-hi el seu propi projecte de recuperació de la història de Catalunya, de manera que els noms escollits van correspondre tots ells a personatges, llocs i fets relacionats amb la història del país, distribuïts curosament a través del nou entramat urbà.⁵⁶ En aquesta ordenació de Balaguer, li correspongué al Consell de Cent un lloc central, juntament amb les altres institucions històriques catala-

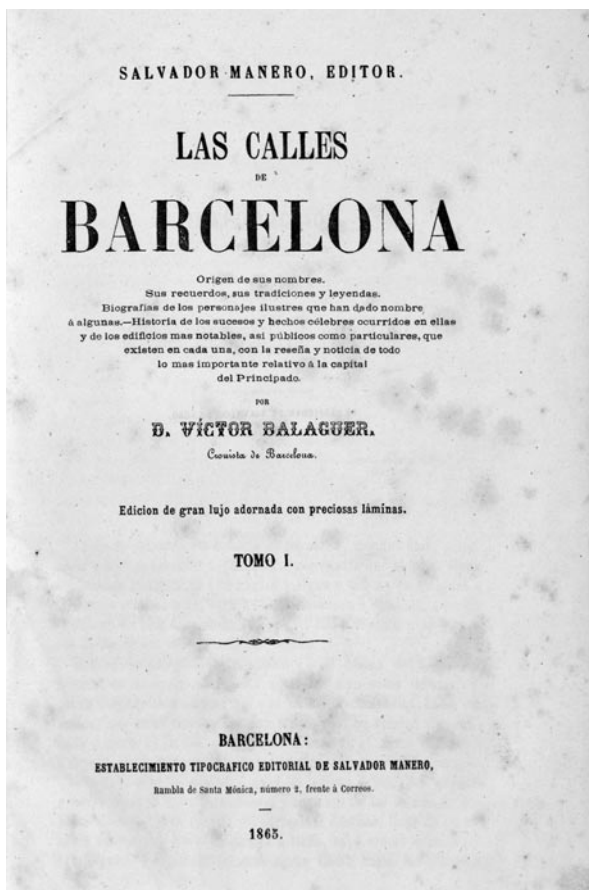
53. Miguel SÁNCHEZ MORÓN, *La autonomía local. Antecedentes y significado constitucional*, Madrid, Civitas, 1990, pàg. 134.

54. ARRANZ, GRAU i LÓPEZ, «Anàlisi històrica...», pàg. 32.

55. VÍCTOR BALAGUER, *Las calles de Barcelona*, Barcelona, Ramón Manero, 1865, 2 vol.

56. Marina CUCCU, «Las calles de Barcelona, de Víctor Balaguer», *Barcelona Quaderns d'Història*, 14 (2008), pàg. 149.

nes: Corts Catalanes, Diputació i Consell de Cent serien els noms assignats a les vies situades al bell mig de la trama urbana de l'Eixample.



Las calles de Barcelona havia de ser la culminació d'aquest projecte d'identificació de l'Eixample amb la història de Catalunya. Tant és així que, mentre que la referència als carrers de la ciutat vella adopta un aire costumista en recordar l'origen, sovint medieval, dels noms dels carrers i les activitats i tradicions que s'hi havien desenvolupat, en el cas de l'Eixample es centra en l'evocació mitificada dels personatges, llocs i fets de la història de Catalunya als quals es va dedicar la denominació dels carrers. Evocació aquesta que anava aparellada alhora amb una innegable intenció política.

Aquesta vinculació entre urbanisme, història i política es fa particularment palesa en l'article de *Las calles de Barcelona* dedicat al carrer Consell de Cent.⁵⁷ Després d'una breu descripció del carrer, on ja diu que «será de las más princi-

57. BALAGUER, *Las calles...*, vol. I, pàg. 268-271, «Consejo de Ciento (calle del)».

pales», es remet a un article sobre el Consell de Cent que l'historiador Lluís Cutchet havia publicat al diari *El Telégrafo* en l'edició del 2 de desembre de 1864 i que reproduceix en la seva totalitat.

El text de Cutchet torna una vegada més al discurs elaborat per Capmany, és a dir, la identificació del Consell de Cent amb un sistema de govern democràtic i adient al tarannà dels barcelonins que va fer possible la grandesa de Barcelona:

Bien sabido es que el antiguo *Consejo de Ciento* [...] fue en todos tiempos, durante su larga existencia, el mayor timbre de gloria para la ciudad de Barcelona. Aquel Consejo era un Municipio, pero con tantas atribuciones soberanas, que en realidad venía a ser una especie de Senado independiente; por manera que la inscripción que todavía se conserva entallada en el mármol, a la entrada del salón de las grandes sesiones (*Senatus Populus-Que Barcinonensis*) no era una ridícula parodia de la célebre fórmula puesta por los romanos en sus enseñas, sino que simbolizaba con exactitud el estado político de una población, cuyos hijos eran bien conocidos en el mundo por el libre espíritu de sus instituciones y por sus altas empresas en el mar como en la tierra.

Però a la vegada, i a partir d'una velada evocació de l'enfrontament de Fiveller amb el rei, adopta un to combatiu per a denunciar, alhora, els greuges comesos contra Barcelona per la monarquia i el govern central i la passivitat de l'Ajuntament.

La denúncia de l'actitud de la monarquia emprada, una vegada més, la comparació amb les dinasties anteriors, però a diferència d'altres autors, el terme de comparació no són els Àustries, ni tan sols els monarques de la Confederació catalanoaragonesa, sinó "la dinastia catalana". És a dir, la relació entre el Consell de Cent i la monarquia ja s'hauria trencat des del moment que una dinastia "no catalana" va ocupar el tron catalanoaragonès i adoptà una nova actitud envers el govern de la ciutat que es mantindria fins aquell mateix moment. D'aquesta manera, s'establí una línia de continuïtat des de l'enfrontament del primer monarca "no català", Ferran d'Antequera, amb el Consell de Cent fins a les reivindicacions polítiques de la Barcelona de mitjan segle XIX:

Había en la esforzada ciudad condes y reyes [...], pero eran en el fondo sus protectores mucho más que sus soberanos, y esa protección la pagaba Barcelona acrecentando cada día [...] la gloria de sus príncipes; los cuales, mientras pertenecieron a la dinastía catalana, tuvieron amor y respeto a Barcelona, variando ya mucho bajo este aspecto las cosas cuando principiò Cataluña, por su mal, a ser gobernada por jefes de otra estirpe.

I mantenint aquesta línia de continuïtat, es critica la pèrdua de poder soferta pel govern barceloní des dels temps del Consell de Cent, alhora que es blasma l'actitud de l'Ajuntament de Barcelona, comparant-la amb la dels antics consellers que defensaven el dret i les institucions de la ciutat, simbolitzada en l'enfrontament entre Fiveller i el rei Trastàmara, tot i que aquell episodi no s'esmenta expressament:

Cuando se consideran las facultades de aquel cuerpo, el que se elegía todos los años, y se ve lo que es ahora la Municipalidad de Barcelona, es verdad que no puede uno menos de entregarse a ciertas reflexiones, poco favorables a la virilidad de nuestros tiempos [...]. No hay ahora aquella perseverancia en el sostén de los propios derechos que constituía principalmente el distintivo de nuestros antepasados, cuya patriótica fibra no permitía jamás ninguna clase de subterfugios, demasías ni quebrantamientos de leyes por parte del poder ejecutivo [...]. Aquellos varones ilustres, sin aparecer nunca aduladores con monarcas o potentados, bien que siempre muy respetuosos con los reyes derechos, no olvidaban que debían ser custodios fieles de todo cuanto pudiera redundar en honra de la capital de Cataluña.

I el text arriba a una conclusió que probablement reflecteix l'estat d'ànim de la societat barcelonina a la vigília de la revolució de setembre de 1868:

No es, pues, de extrañar que al recordar ciertas negligencias, o mejor ciertas ignorancias; al comparar épocas con épocas, sin ser, no obstante, sistemáticamente *laudatores temporis acti*, nos sintamos poseídos de profunda melancolía cuando no de un sentimiento que no queremos expresar en este momento.⁵⁸

La melancolia històrica donava pas així a un sentiment de rebel·lia enfront d'un règim considerat opressiu i que esclataria ben poc després en la Revolució de 1868.

El Consell de Cent en la reforma del règim local (1868-1936)

Pocs períodes històrics són tan intensos com el que va transcórrer des de la Revolució de 1868 a l'esclat de la Guerra Civil, el 1936. Tanmateix, en determinades qüestions és possible advertir-hi una certa línia de continuïtat. Una d'elles era la reforma de l'administració local, sentida com una necessitat ineludible, no només a Catalunya, sinó també en altres sectors intel·lectuals i polítics espanyols. En efecte, la vida local, a Catalunya i a tot el regne d'Espanya, estava impregnada pel caciquisme, que interferia en el bon funcionament de l'administració i es considerava, en general, com l'origen de tots els mals del país. Per tant, era imprescindible reformar l'administració local per fer possible el redreçament general.⁵⁹ A Catalunya, el moviment va prendre uns trets particulars, ja que els mals del caciquisme s'atribuïen al centralisme ineficient imposat des de Castella. Per aquesta raó, les propostes d'autonomia o independència de Catalunya que es van fer a partir del darrer terç del segle XIX van recollir de forma sistemàtica la reforma del règim local.⁶⁰

58. BALAGUER, *Las calles...*, vol. I, pàg. 271.

59. Josep SARRIÓ I GUALDA, *Història de l'Escola d'Administració Pública de Catalunya (1912-1939)*, Barcelona, Escola d'Administració Pública de Catalunya, 1982, pàg. 52.

60. Josep MIR I BAGÓ, *La reforma del règim local a Catalunya*, Barcelona, Escola d'Administració Pública de Catalunya, 1991, pàg. 19.

En aquest context, el referent històric del Consell de Cent va mantenir i, fins i tot, incrementar la influència que havia tingut fins llavors en els cercles intel·lectuals i polítics. Si la reforma del règim local era la primera preocupació del país, i encara més, es plantejava dins d'un context general de reivindicació de l'autogovern de Catalunya, l'evocació de l'experiència històrica del Consell de Cent era inevitable. Ara bé, a partir d'aquesta evocació es van anar perfilant dos discursos diferents. D'una banda, un discurs conservador, i en alguns extrems reaccionari, que arrencava dels tòpics romàntics per identificar el Consell de Cent amb la tradició, en sintonia amb els postulats de Savigny i l'escola històrica del Dret,⁶¹ i seguir invocant la idea de “reviure les antigues llibertats” alhora que es mantenia la fidelitat a la monarquia i la religió. De l'altra, un discurs liberal, progressista⁶² o esquerrà, que buscava la reforma de l'Estat a partir de postulats republicans i federalistes. El discurs republicà federalista es plasmava en el *Projecte de Constitució per a l'Estat Català*, de 1883, mentre que el catalanisme conservador es veuria reflectit en les *Bases de Manresa* de 1892. Ambdues línies confluirien, tanmateix, en la *Memòria en defensa dels interessos morals y materials de Catalunya*, més coneguda com a *Memorial de Greuges de 1885*,⁶³ reconegut com a acte fundacional del catalanisme,⁶⁴ per bé que la seva vigència fou efimera.

La reforma de l'administració local estava present en ambdues propostes que, malgrat les diferències que presentaven entre elles, coincidien a introduir un nou concepte de l'autonomia local, que ja no era el restabliment de les institucions perdudes el 1714, sinó el reconeixement del dret del municipi a gestionar un àmbit d'interessos propis. Aquesta autonomia local seria el cavall de batalla de les reformes polítiques i la literatura juridicoadministrativa sobre règim local, ja en el segle xx.

En aquest canvi de perspectiva hi va tenir molt a veure, en el meu entendre, la influència del positivisme, corrent filosòfic predominant a la darreria del segle XIX i que, entre altres àmbits, es va estendre al dret⁶⁵ i la història. La influència del positivisme es detecta netament en l'obra *Lo Catalanisme*,⁶⁶ de Valentí Almirall i fins i tot, en el *Memorial de Greuges*, inspirat per Almirall mateix.

El caràcter positivista de la reivindicació de l'autonomia local no era, tanmateix, incompatible amb l'evocació del Consell de Cent. Ben al contrari, i com a referent d'una institució fermament arrelada en la societat, el Consell podria servir com a pauta per a les reformes que calia introduir en l'administració local, que justament perseguïen trobar “científicament” aquell model de municipi que millor s'adequés a les exigències de la societat present. Aquesta evoca-

61. Sobre l'escola històrica del dret, vegeu, entre d'altres, Pompeu CASANOVAS, *Gènesi del pensament jurídic contemporani*, Barcelona, Proa, 1996, pàg. 171 i s.

62. Javier TUSELL, *La reforma de la Administración local en España*, Madrid, Instituto de Estudios Administrativos, 1973, pàg. 38. Citat per SARRIÓ, *Història de l'Escola...*, pàg. 53.

63. *Memòria en defensa dels interessos morals y materials de Catalunya presentada directament a S.M. lo Rey en virtut d'acord pres en la reunió celebrada en la Llotja de Barcelona lo dia 11 de Janer de 1885*. Reproduït a *Memorial de Greuges...*, pàg. 59-118.

64. Josep TERMES i Agustí COLOMINES, *Les Bases de Manresa de 1892 i els orígens del catalanisme*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1992, pàg. 70-71.

65. Sobre el positivisme jurídic, Àngel LATORRE, *Introducció al Derecho*, Barcelona, Ariel, 1974, 6a ed., pàg. 135-136.

66. Valentí ALMIRALL, *Lo catalanisme. Motius que'l lligitiman. Fonaments científichs y solucions pràcticas*, Barcelona, Verdager/López, 1886, pàg. 63.

ció positivista del Consell de Cent s'ha de posar també en relació amb dos fenòmens contemporanis, el primer, la reivindicació del dret propi de Catalunya davant la codificació civil espanyola, i el segon, la recuperació i l'estudi del patrimoni històric documental llegat pel Consell de Cent que van emprendre per aquells anys l'Ajuntament de Barcelona i la Reial Acadèmia de Bones Lletres.

EL CONSELL DE CENT I LA REFORMA DE L'ADMINISTRACIÓ LOCAL EN EL DESVETLLAMENT DEL CATALANISME: FEDERALISME, "PARTICULARISME" I POSITIVISME

La Revolució de 1868 va representar, entre altres aspectes, un intent de replantejar la distribució del poder territorial dins l'Estat a partir de postulats federalistes. Aquest nou enfocament de la qüestió territorial suposava una ruptura radical, tant en relació amb el centralisme que fins llavors havia caracteritzat l'organització de l'Estat, com també amb l'argumentari que tradicionalment s'esgrimia en contra. És a dir, l'alternativa al centralisme que propugnaven aquells federalistes no era ja la restitució de les antigues institucions de la Corona d'Aragó sinó la implantació d'un model d'estat similar als llavors existents als Estats Units d'Amèrica o la Confederació Helvètica.

Seria erroni, tanmateix, pensar que aquell nou federalisme estava totalment desconnectat dels precedents històrics. Ben al contrari, tant Francesc Pi i Margall com, sobretot, Valentí Almirall compartien la mateixa visió de l'antic govern de Barcelona que hom pot trobar en Capmany, el Dr. Amotnas o Balaguer i Cutchet.

Pel que fa a Pi i Margall, és prou il·lustratiu un article publicat al diari *La Discusión* amb el títol «La Insaculación»,⁶⁷ que feia referència al projecte de llei «de la composició del Congreso y de las insaculaciones», presentat a les Corts el 30 de maig de 1857 pel marquès de Miraflores.⁶⁸ Com el seu nom indica, l'objectiu d'aquesta proposta era introduir un sistema d'insaculació per nomenar els diputats al Congrés. Miraflores justificava la proposta en la necessitat de tallar els abusos que patia el sistema electoral, alhora que invocava la tradició històrica d'aquest sistema a Navarra, el País Basc i l'antiga Corona d'Aragó. En el seu article, Pi i Margall traça un paral·lelisme històric entre el projecte de Miraflores i la introducció de la insaculació al Consell de Cent per Ferran el Catòlic, que, amb el pretext també d'uns pretesos abusos en el sistema electoral, va servir en realitat per incrementar el poder de la Corona en perjudici de les llibertats populars:

Tuvo sobrada razón el marqués de Miraflores cuando dijo que no era nueva su idea. El sistema de la insaculación es efectivamente antiguo: data de la época en que los reyes, vencedores ya de los señores feudales, se propusieron acabar con las libertades del pueblo [...]. Barcelona [...] era una república donde los monarcas no eran más que un poder regulador, un poco más que los censores en Roma. Tenía su consejo de los ciento donde residía el poder

67. Francesc Pi i MARGALL, «La Insaculación», *La Discusión*, 865, 17-XII-1858.

68. El projecte d'introducció del sistema d'insaculació del marquès de Miraflores es pot consultar a José ESPINOSA (ed.), *El Marqués de Miraflores ante los partidos constitucionales. Extracto concienzudo de los escritos, opiniones y discursos políticos de este hombre de Estado*, Madrid, Zacarías Soler, 1863. digibuo.sheol.uniovi.es/pdf01/0849964.pdf

legislativo; su consejo de los treinta, especie de diputación permanente de ese pequeño congreso; su consejo de los cinco, encargado de ejecutar sus leyes. Solían estar representados en esos cuerpos los tres estados entonces conocidos: el estado eclesiástico, el estado militar y el estado llano. El estado llano [...] tendía naturalmente a ir dominando a los demás, como sucedía en las repúblicas de Italia [...]. Era así Barcelona una república donde el pueblo lo era verdaderamente todo. No podía sobrellevar Fernando V la existencia de una sociedad tan popularmente constituida y le impuso el sistema de insaculación tomando también por pretexto abusos electorales y ocultando la verdadera causa de una resolución tan contraria a las antiguas instituciones. Apagó así Fernando V la actividad política de los barceloneses, e hizo posibles las invasiones del poder real sobre los demás poderes. Los consejos perdieron desde luego su importancia; hechuras de la suerte y no del pueblo, no tuvieron con él ese íntimo consorcio que establece entre unos y otro cierta mancomunidad de sentimientos y aun cierta identidad de vida. Conservó aún Barcelona privilegios y fueros estimables; mas dejó de ser desde entonces un estado independiente y libre.

Més enllà de la crítica al projecte de Miraflores, l'interès d'aquest text rau en la voluntat del seu autor de contraposar el Consell de Cent medieval, democràtic i popular (la "república de Barcelona"), al Consell de Cent elegit per insaculació, que tot i mantenir formalment l'autonomia envers la Corona, havia perdut la independència, la llibertat i la connexió amb el poble. Aquella república barcelonina, amb predomini popular i a la mida del poble, es podia mimetitzar en les idees del republicanisme federalista del segle XIX.

Ja en el Sexenni, el referent del Consell de Cent havia de donar una patina historicista a la voluntat, compartida per monàrquics i republicans, de desmantellar l'Estat centralista a partir del reconeixement de l'autonomia del municipi i de la província. Potser van ser els monàrquics els que amb més força es van acollir al precedent històric, com ho revela la proposta de l'alcalde Rius i Taulet de mantenir per a l'Ajuntament de Barcelona el tractament de Sa Excel·lència emprat pel Consell de Cent.⁶⁹ Però també des de posicions republicanes es posava èmfasi en que «cuando hablamos de nuestro federalismo, los más no nos acordamos jamás de Proudhon y en nuestros recuerdos brotan más bien los nombres de Fiveller y de Claris».⁷⁰ És a dir, per sobre de les diferències polítiques i, fins i tot, de les construccions teòriques del federalisme, el que animava uns i altres era aquella consciència col·lectiva que s'alimentava del record del Consell de Cent.

Aquesta mateixa consciència, probablement, estaria en la vinculació que, de bon començament, es va establir entre les fórmules federalistes i l'autonomia del municipi, que després passaria al catalanisme. L'existència d'un poder propi de Barcelona i les altres ciutats catalanes, integrat en el reconeixement d'una autonomia de Catalunya, recordava el que havia estat el règim municipal existent als antics regnes de la Confederació catalanoaragonesa.

69. Pere ANGUERA, *El Sexenni Democràtic i el desvetllament del catalanisme*, Barcelona, Dalmau, 2006, pàg. 37

70. Eusebio PASCUAL Y CASAS, «Significación federalista de la República en España», *La Independencia*, 26-III-1873, citat per ANGUERA, *El Sexenni...*, pàg. 42.

Aquesta síntesi entre el referent històric del Consell de Cent i la doctrina federalista es completa, però, en l'obra de Valentí Almirall. Ja en les *Bases para la Constitución federal de la Nación Española y para la del Estado de Cataluña*, que va publicar el 1868, Almirall atribuïa a l'Estat català la competència sobre el règim municipal, a la vegada que les lleis que havien de determinar l'exercici de les funcions de les províncies i els municipis havien de sancionar «la descentralització administrativa més completa». És a dir, descentralització màxima dels ens locals dins de l'Estat català, integrat alhora en la Federació espanyola. Ni més ni menys que el que havia estat el Consell de Cent dins la Confederació catalanoaragonesa.

Després del Sexenni, Almirall intensificaria aquest enfocament historicista, a partir de la *Memòria en defensa dels interessos morals y materials de Catalunya*, més coneguda com a “Memorial de Greuges de 1885”, que ell mateix va impulsar, i, sobretot, de l'obra *Lo Catalanisme*, publicada l'any següent.⁷¹

El “Memorial de Greuges” fa una referència explícita a l'antic govern de Barcelona i la seva extensió a d'altres ciutats catalanes i, sobretot, posa de relleu la seva vinculació amb els drets i llibertats de la ciutadania:

Lo feudalisme imperava en gran part de Catalunya però en lo centre d'ella estava Barcelona, que en lo sigle XIII havia lograt no tant sols franquícias municipals, sinó també una carta de drets. La capital y altras poblacions que lograren sustreures prompte a la dominació feudal foren focos lluminosos de què irradiava'l dret, que s'anava extenent depressa a les demás comarcas. Eran verdaderes ciutats lliures y'l caràcter de sos habitants, atemperat pel comer y les expedicions marítimes, estava en sa virilitat. Se creyan dignes de la llibertat y capassos d'arrencarla encara que fos al poder real, per més que comensés ja a mostrarse vigorós [...].

Aquella invocació dels antics drets i llibertats de Barcelona i la seva relació amb el tarannà dels seus habitants, inclosa la implícita al·lusió a l'episodi de Fiveller, no aportava en principi, res de nou respecte al que ja havien manifestat Capmany o els romàntics posteriors. L'autèntica novetat d'Almirall va ser posar en connexió aquests antecedents amb el federalisme a partir de les doctrines positivistes, que s'intuïa en alguns paràgrafs del “Memorial” però es desenvoluparia plenament a *Lo Catalanisme*.

Lo Catalanisme partia de la identificació entre idiosincràsia catalana i règim polític a partir dels principis de llibertat, democràcia, treball i austeritat, en sintonia amb el discurs de Capmany, i l'expressava gràficament en la comparació dels monuments catalans amb els d'altres països veïns: «Alsavan un gros edifici i no's cuidavan d'adornarlo ni quasi de decorar-lo. Les parets de la Llotja, las de la Catedral, las del Saló de Cent se presentan nuas y peladas». Per a Almirall, tots aquests valors es reflectien en una prevalença de la col·lectivitat sobre els individus, que es projectava en un entramat institucional i jurídic que alhora representava l'esperit català. En aquest entramat, naturalment, hi era el Consell de Cent:

71. ALMIRALL, *Lo catalanisme...*, pàg. 63.

Altra circumstància molt digna de notarse en lo temperament del nostre poble es sa repulsió a enlayrar hòmens i son afany en enlairar institucions. Los fets més grandiosos de la nostra història y fins de la nostra llegenda són o apareixen ser producte de la collectivitat. Las Corts catalanas, la Generalitat, lo Consell de Cent, los Senats y Corporacions de las ciutats y vilas, los Consulats i Gremis: veus aquí los hèroes de la nostra història. Una organisió política modelo: un cos de lleys basades en la llibertat civil y fonamentadoras del comerç, la marina y la civilisació [...]. Del Consell de Cent, per exemple; d'aquella institució famosa, a la qual tant deu la nostra terra y la cultura general y tot, no se'n destaca cap figura que sobressurti extraordinariament, y fins si alguna sobrepuja del nivell comú ho deu a algun fet purament de circumstàncies.⁷²

Ara bé, alhora que feia aquesta referència historicista, Almirall es va voler desmarcar de les postures tradicionalistes i de l'escola històrica del dret, per a les quals «un desmarxat castell de la edat mitjana, per lo sol fet de contar alguns cents anys de vida, contenia més elements de bellesa que una estació de camí de ferro, plena de moviment y rublerta d'enginyers que mostren la potent inventiva de l'home». Almirall llegia la història des d'una perspectiva positivista, amb la idea d'aconseguir un règim adaptat a la societat, com ho havien estat les antigues institucions medievals, i a diferència del centralisme llavors imperant. No es tractava ja de reviuere un passat idealitzat i irremeiablement perdut sinó d'afirmar una tradició estretament lligada amb la societat i que aquesta podia actualitzar per organitzar-se d'acord amb les necessitats del present:

[...] lo particularisme no és tradicionalista ni idealisador, sinó amplament positivista. Sos propòsits són que les institucions dels pobles, guardant la tradició, responguin a les necessitats d'avuy y preparin la millora de demà. La base de llibertat permet qu'els interessos històrics vagin evolucionant, sens las grans sacsejadas que ha produhit la compressió en què s'ha tingut moltes vegadas a las collectivitats y als individus. Organizadas las societats baix el signe del particularisme, lo moment històric actual fóra constantment la resultant de las forsas productivas que en llur seno se manifestan y desenrotllan; fóra sempre la transacció entre lo passat i lo futur, entre'ls interessos que vénen y'ls que se ne van.⁷³

Per tant, no es tractava de reconstruir el passat sinó d'aprofitar-lo en allò que fos útil per a resoldre els problemes del present.

Volem ser lo que fórem, pero no ressuscitar res que no sigui propi dels nostres temps [...]. No volem fer una restauració arqueològica, sinó que de tot lo que tinguérem aprofitarem sols lo que pugui sernos d'utilitat actual [...]. De llur organisió antiga, veurem lo que és aplicable a las Corts d'avuy, y lo mateix farem ab el Consell de Cent y demés institucions que tan bé esqueyan a la nostra terra [...].

72. ALMIRALL, *Lo catalanisme...*, pàg. 63.

73. ALMIRALL, *Lo catalanisme...*, pàg. 258-259.

És a dir, dins l'“Estat compost” que predicava Almirall, els municipis, com a titulars d'una esfera pròpia d'interessos, havien de gaudir d'una àmplia autonomia que, alhora, vindria regulada pels Estats federats. Aquesta idea tenia un referent històric en l'antic règim municipal català, que s'aprofitaria en la mesura que fos possible actualitzar-lo a les necessitats del present, en la mesura que la societat mateixa s'organitzaria a partir de la seva tradició i el seu tarannà. En això es distingia, per exemple, del plantejament de la clàusula general de la competència municipal que havia introduït per primer cop la Llei municipal de 1870, que s'inspirava en el principi revolucionari francès del “pouvoir municipal”.⁷⁴ No es tractava d'importar una fórmula abstracta, inspirada en el municipalisme jacobi, sinó de crear un règim que permetés disposar d'un autogovern creat per la societat mateixa i per a la mateixa societat.

Aquesta idea es podia percebre ja en el Projecte de Constitució de l'Estat català de 1883,⁷⁵ que reconeixia l'autonomia administrativa, econòmica i política dels municipis «en tot lo referent a sa vida interior»,⁷⁶ i en regulava minuciosament les competències. El text de les *Bases de Manresa*, tot i ser més parc en aquest sentit, preveia concedir al municipi «todas las atribuciones que necessita para'l cuydado de sos interessos propis i exclusiu».⁷⁷

Aquesta lectura positivista del Consell de Cent va tenir també una expressió estrictament historiogràfica, que es va manifestar en la voluntat d'anar més enllà de la idealització romàntica fins llavors imperant i entrar en el coneixement “científic”. Així, de forma simultània a aquelles propostes de reforma, l'Ajuntament de Barcelona, a instàncies de l'Acadèmia de Bones Lletres, empenia la publicació dels antics dietaris del Consell de Cent, com el *Manual de Novells Ardits* i les *Rúbriques de Bruniquer*.

EL CONSELL DE CENT EN LA REFORMA DEL RÈGIM LOCAL DEL SEGLE XX

Darrera d'aquelles fórmules genèriques per reconèixer un àmbit de competència propi dels municipis el que en realitat hi havia era la voluntat de donar solució a la problemàtica pròpia de Barcelona. A finals del segle XIX, la ciutat experimentava un procés d'expansió que es mostrava en l'Eixample, l'Exposició de 1888 i el procés d'unificació municipal del Pla. Entrant ja en el XX, aquest significat de Barcelona com a motor de les reformes locals seria expressament reconegut, fins i tot en l'entorn del govern espanyol. Així, Adolfo Posada, en la seva obra *Evolución legislativa del Régimen local en España 1812-1909*,⁷⁸ fa una al·lusió explícita al paper del catalanisme en general, i de Barcelona en particular, en el procés de reforma del règim local, i més concretament en el frustrat projecte d'Antoni Maura:

74. Ley Municipal de 1870, Art. 67: «...es de la exclusiva competencia de los Ayuntamientos la gestión, gobierno y dirección de los intereses peculiares de los pueblos». Vegeu Juan Alfonso SANTAMARÍA PASTOR, *Fundamentos de Derecho Administrativo I*, Madrid, Centro de Estudios Ramón Areces, 1988, pàg. 1127.

75. *Estat Català. Projecte de Constitució aprovat pe'l Congrés Regional Federalista de Catalunya*. Reproduït a *Memorial de Greuges...*, pàg. 23-56..

76. *Estat Català. Projecte...*, Art. 99.

77. *Bases per a la Constitució Regional Catalana*. Reproduït a *Memorial de Greuges...*, pàg. 139-153. Base 11a.

78. Adolfo POSADA, *Evolución legislativa del Régimen local en España 1812-1909*, Madrid, Instituto de Estudios de Administración Local, 1982.

Una circunstancia del más alto interés vino a dar a la reforma del señor Maura un excepcional valor [...], me refiero al movimiento catalanista, expresión de las necesidades de una región española muy viva, con aspiraciones a revelarse con una personalidad original y que no encuentra, en el sistema legislativo hasta ahora aplicado, las condiciones adecuadas para su desenvolvimiento cultural y político [...]; la acción inquietante, fermentadora, de la política de los catalanes, se manifiesta también en la relación del municipalismo. ¿Cómo desconocer que en toda la agitación producida alrededor de la reforma del régimen local ha influido poderosamente la ciudad de Barcelona, que tiene planteados [...] tantos problemas reales, de los que agitan a las grandes ciudades, a los grandes pueblos?⁷⁹

Aquest discurs municipalista impulsat des de Barcelona tindria en l'evocació del Consell de Cent un dels seus pilars fonamentals, tot i que és possible detectar-hi dues línies divergents. La primera, un discurs progressista que venia a reivindicar per a Barcelona un govern "com" el del Consell de Cent, sense esmentar-lo expressament, invocant les necessitats actuals de la ciutat. La segona, una línia conservadora, que persistia en l'evocació historicista romàntica del Consell de Cent i fantasiejava com seria Barcelona si el Consell de Cent no s'hagués suprimit el 1714.

Ambdues tendències –la progressista i la conservadora– es poden veure representades pels dos textos següents, tots dos de 1907-1908, és a dir, quan la reforma Maura estava plenament en marxa. El primer, correspon a l'informe que l'Ajuntament de Barcelona va emetre en relació amb el projecte de reforma de l'administració local de 1907, i del qual van ser autors els regidors Francesc Layret, Jesús Pinilla i Lluís Duran i Ventosa.⁸⁰ El segon va ser llegit pel jurista i historiador Josep Pella i Forgas en una sessió commemorativa de la fundació del Consell de Cent per Jaume I que tingué lloc al Saló de Cent el 26 de juny de 1908.⁸¹

L'informe de Layret, Pinilla i Duran s'expressava en els termes següents:

El Ayuntamiento de Barcelona tiene una alta concepción de la ciudad, como la más intensa y espiritual agrupación de hombres, de naturaleza y con finalidad distintas de la naturaleza y finalidad de los llamados municipios rurales, centro en que hallan concreta y visible manifestación los más nobles ideales de la civilización humana. La ciudad requiere para su formación y desarrollo la plenitud de las funciones municipales, adquiere todos los caracteres de una comarca perfectamente distinta de las otras y al llegar a la majestad de la metrópoli absorbe con irresistible imperio funciones de carácter regional, aunque no se emancipe de la región que sin ella sería decapitada, y reclama algunas atribuciones del Estado, sin respetar los límites de lo ultranacional, como sucede al reconocer la cooperación administrativa de

79. POSADA, *Evolución legislativa...*, pàg. 32-34.

80. FRANCESC LAYRET I FOIX, JESÚS PINILLA I FORNELL I LLUÍS DURAN I VENTOSA, *Reforma de la Administración local: Informe*, Barcelona, Henrich, 1907. El text complet de l'informe es pot consultar a l'adreça <http://www.archive.org/details/reformadelaadmi00ayungoog>, accessible des de la web de l'Arxiu Municipal de Barcelona.

81. *La Vanguardia*, 27-VI-1908, pàg. 4.

los extranjeros. Así la ciudad se daría su Carta por ley de su vida, construiría su puerto y todas las obras públicas de su territorio, organizaría toda suerte de enseñanzas, fundaría los grandes institutos benéficos, organizaría libremente su policía urbana, tomaría la dirección y fomento de su comercio y de sus industrias y se elevaría a la representación espiritual de la raza de que es cifra y compendio.⁸²

És a dir, tot i no esmentar expressament el referent històric del Consell de Cent, les aspiracions que es veuen reflectides en el text vénen a coincidir amb el que havia estat l'autogovern de Barcelona amb anterioritat al daltabaix de 1714. En primer lloc, es reconeix una “alta concepció de la ciutat” –expressió que remet a Xammar i Capmany–, que diferencia Barcelona dels que anomena “municipios rurales”. Aquesta “alta concepció” de Barcelona s’ha de veure traduïda en un règim jurídic singular, contingut en una carta municipal, i en el reconeixement d’un ampli àmbit de competències. En aquest sentit es demana, no solament poder exercir en plenitud les competències municipals, en aquell temps sotmeses a una forta intromissió estatal, sinó també l’assumpció de funcions de caràcter regional sense sortir de la regió mateixa, que quedaria decapitada sense Barcelona –la qual cosa suggereix la voluntat de lideratge de tot Catalunya–, i fins i tot l’exercici de competències estatals, incloses algunes d’àmbit internacional. A tot això s’afegeix el reconeixement d’una dimensió comarcal pròpia i diferent de les restants comarques existents, que remet al seu torn a la recuperació de l’hinterland perdut el 1714.

En síntesi, es reclama una ciutat de Barcelona amb un estatus jurídic singular i un àmbit territorial que ultrapassaria el propi municipi, que alhora exerciria el liderat sobre tota Catalunya i gaudiria d’un ampli ventall de competències, tant locals com estatals, que li permetrien organitzar autònomament les obres i els serveis públics, així com el foment i la promoció del seu comerç i la seva indústria i, en termes generals, assumir la representació de la consciència col·lectiva de Barcelona com a subjecte polític. El conjunt de tots aquests elements, que es consideren indispensables per a la ciutat de Barcelona, vénen a configurar, ras i curt, un règim “com” el del Consell de Cent.

El text de Pella i Forgas parteix, en canvi, d’una evocació historicista del Consell de Cent, si bé pren una perspectiva de present, ja que descriu allò que seria Barcelona si el règim del Consell de Cent no s’hagués suprimit:

[...] se viene a conmemorar la fundación de éste [el Consell de Cent] por el rey Don Jaime I, indicando que el histórico salón en que se celebra el acto es el palacio de la república municipal de Barcelona. De persistir el espíritu de entonces [...] el consejo municipal intervendría en el día, sin injerencia del Estado, en las cuestiones de enseñanza, sociales y de diversa índole y aun tendría derecho a nombrar cónsules [...]. Señala el triunfo de la democracia en la dirección de los intereses comunales. Barcelona era entonces como la antigua Roma, y como Roma tenía sus colonias, y de sus privilegios gozaban villas apartadas del casco de la ciudad.

82. LAYRET, PINILLA i DURAN, *Reforma...*, pàg. 8-9.

Si es compara aquest discurs de Pella i Forgas amb l'informe *Reforma de la administració local*, és possible advertir-hi diversos paral·lelismes, que tanmateix accentuen la diferència entre la mera remembrança històrica i la voluntat d'extraure del passat els elements que poguessin servir per definir el govern de la ciutat en el futur. Així, mentre l'informe de Layret, Pinilla i Duran alludia a l'alta concepció de la ciutat i la seva diferència respecte d'altres municipis, Pella i Forgas identificava la Barcelona històrica amb l'antiga Roma, fins a l'extrem d'equiparar els carreratsges barcelonins amb les colònies romanes; i on l'informe sobre la reforma de l'administració local alludia al desenvolupament de la ciutat, al seu caràcter metropolità i a les competències municipals per a l'organització dels serveis públics, Pella i Forgas recordava com l'antic consell municipal intervenia sense ingerència de l'Estat en l'ensenyament, la beneficència i altres assumptes d'interès de la ciutat, i fins i tot podia nomenar cònsols. Aquell passat i aquell present imaginat per Pella i Forgas coincidien amb les propostes de futur que feia l'informe *Reforma de la Administració local* a l'hora de definir les aspiracions de la societat barcelonina d'aquella primera dècada del segle xx.

Conforme va anar avançant el segle xx, i les propostes de reforma del règim local que abocarien, primer, a l'Estatut Municipal de 1924, i més tard, a la legislació municipal de la República, la reivindicació de l'autonomia municipal aniria perdent el seu caràcter historicista. Els referents de l'autonomia municipal no es buscaven ja en la història sinó més aviat en les experiències comparades de les grans urbs europees i en les noves doctrines sobre el poder municipal i l'administració pública, com el socialisme municipal de Sidney Webb o el servei públic de Léon Duguit. Aquest nou discurs coincidia, d'altra banda, amb l'actitud d'un cert catalanisme que desitjava deixar enrere la reivindicació històrica per assumir un paper capdavanter en el conjunt de l'Estat, i que Amadeu Hurtado va descriure perfectament:

La justificació del catalanisme la veia en el fet actual, el fet viu d'una riquesa creada amb el propi esforç i d'una cultura que era el seu natural producte reclamant per dret propi una posició de primer pla en la direcció política i espiritual de la península [...] com una força que es veia preparada per al redreçament d'una caiguda i la contenció d'una decadència. Aquest catalanisme, que no cercava en la història de la pàtria un programa de restauració sinó l'esperança o la certitud d'una energia, era el que veia créixer davant meu.⁸³

De tota manera, el municipalisme historicista havia de tenir encara un últim rebrot arran de la proclamació de la II República. En un article publicat al diari *L'Autonomista*, i titulat «L'esperit de la nova constitució de Catalunya»,⁸⁴ el publicista Lluís Marquès i Carbó contraposava el discurs d'Antoni Rovira i Virgili, que considerava que «Catalunya ha d'assemblar-se més a l'organització que té avui un país del Nord d'Europa que no pas a la que tenia Catalunya en el segle XIII, o en el XV, o en el XVIII», amb el de Francesc Maspons i Anglès, que sostenia que la Llei fona-

83. Amadeu HURTADO, *Quaranta anys d'advocat. Història del meu temps 1894-1936*, Barcelona, Edicions 62, 2011, pàg. 98.

84. Lluís MARQUÈS, «L'esperit de la nova Constitució de Catalunya», *L'Autonomista*, 31-XII-1933.

mental, «en lloc d'imitar o copiar alienes concepcions, ha d'infondre's en la vida jurídica catalana i en les seves institucions». Aquesta idea la va desenvolupar Maspons en l'obra *L'esperit del dret públic català*, la primera edició de la qual es va editar l'any 1932, coincidint per tant amb l'Estatut d'Autonomia aprovat aquell any.⁸⁵ El títol remet inevitablement a l'obra de Rudolf von Ihering, *Der Geist des Römischen Rechts* (L'esperit del dret romà) i cercava, com aquesta, «alguns textos que relligant-los uns amb altres, delimitin, tant com sigui possible, l'esperit del poble que els ha produït».⁸⁶ Els textos, extrets dels clàssics de la literatura jurídica catalana, feien referència als conceptes bàsics del dret públic (poder, autoritat, llei, etc.), entre els quals estaven les “facultats de la ciutat”. I a l'hora de descriure aquestes facultats, es remetia al discurs de Xammar i de Capmany sobre Barcelona, per concloure que Barcelona en aquell temps era «un territori regit per un Estat dins un altre Estat».⁸⁷ Tot i que el text de Maspons no feia lectures “presentistes” d'aquests referents històrics, sembla prou evident la idea de reconèixer a Barcelona una personalitat pròpia dins de Catalunya, que reforça amb la referència a les nombroses cites de les *Memorias históricas* de Capmany als cònsols nomenats per la ciutat. El cert, tanmateix, és que la Llei Municipal catalana de 1933-1934, aprovada tot just després, no va fer la més mínima al·lusió a aquests referents històrics.

El Consell de Cent en els orígens de la Barcelona metropolitana

CONSELL DE CENT, DRET CIVIL PROPÍ I UNIFICACIÓ MUNICIPAL DE BARCELONA: *DERECHO ESPECIAL DE BARCELONA Y SU TÉRMINO*, DE MALUQUER I VILADOT

La formació històrica de la consciència col·lectiva de Barcelona no s'ha limitat a la reclamació de més poder polític, sinó que ha tingut també una dimensió territorial i jurídica, reflectida en el reconeixement d'un “territori històric de Barcelona”, on s'aplicava el dret propi de la ciutat. Aquest “territori històric” s'estenia més enllà dels límits estrictes del nucli urbà o del terme municipal de la ciutat, per abastar tot l'espai entre Montgat, Collserola i Castelldefels, coincidint així amb la delimitació de la jurisdicció del Consell de Cent establerta pel *Recognoverunt Proceres* el 1283:

Los tèrmenes de la ciutat de Barcelona se estenen aytant com és de Muntcat e del Col de Finestreyles e del Coylcerola e del Col de la Gabarra e de la vila de Mulli de Reg e de Castell de Fels tro a XII legues dins la mar.

És a dir, es definia un terme delimitat pel turó de Montgat, l'actual Tibidabo i les viles de Molins de Rei i Castelldefels i que s'estenia dotze llegües dins del mar. Un àmbit territorial molt similar, per tant, al de l'actual àrea metropolitana de Barcelona.⁸⁸

85. FRANCESC MASPONS I ANGLASELL, *L'esperit del dret públic català*, Barcelona, Barcino, 1932. El llibre va ser reeditat per la mateixa editorial el 1963 i per l'Escola d'Administració Pública de Catalunya el 2006.

86. MASPONS, *L'esperit del dret públic...*, «Nota Preliminar».

87. MASPONS, *L'esperit del dret públic...*, pàg. 93.

88. Per ser més exactes, el territori delimitat pel *Recognoverunt Proceres* es diferencia de l'actual Àrea Metropolitana de Barcelona per la inclusió de «les XII llegües dins del mar», que avui formen part del mar territorial (fora dels termes municipals riberencs) i l'exclusió d'algunes poblacions més enllà del Tibidabo que avui dia formen part de l'àrea metropolitana, com és el cas de Sant Cugat del Vallès.

És important, però, fer una matisació sobre el significat jurídic d'aquesta delimitació territorial: no es tractava de la delimitació de l'àmbit territorial de competències d'un poder públic (com ho és avui dia, per exemple, un terme municipal), sinó un àmbit de subjecció personal al dret propi de Barcelona, que s'aplicava a aquelles persones que residien dins dels límits indicats i reunien els requisits necessaris perquè els fos d'aplicació. El Consell de Cent no tenia per tant una competència territorial sobre aquell espai, sinó una jurisdicció que exercia per delegació del rei i que comprenia la facultat de formar ordenances civils i criminals, inclosa la possibilitat d'imposar penes corporals de mutilació de membres i de mort, però no una competència general sobre el territori.⁸⁹



I justament per aquesta raó, si bé la derrota de 1714 havia suposat la supressió de l'antic règim municipal de Barcelona, en canvi el Decret de Nova Planta, en mantenir la vigència del dret civil català, va fer possible la subsistència del dret propi (o “dret municipal”) de Barcelona, l'àmbit territorial del qual venia determinat pel *Recognoverunt Proceres*, amb independència de les divisions municipals, provincials o corregimentals existents:

89. Guillem Maria DE BROCA i Joan AMELL, *Instituciones del Derecho civil catalán vigente*, Barcelona, Imprenta Barcelonesa, 1880, pàg. 18.

[...] si respecto a los expresados pueblos ocurriese discusión judicial alguna acerca de si debe o no observarse en ellos el *Recognoverunt proceres* y nuestro derecho municipal, debería resolverse en favor de la observancia del privilegio promulgado o concedido cuando formaban parte del término municipal de Barcelona. Las disposiciones administrativas que los organizaron como a pueblos o villas independientes no pudieron arrebatarnos su propia y peculiar legislación civil.⁹⁰

En el darrer terç del segle XIX, aquest “territori de Barcelona” es va veure enmig de dos processos polèmics que es desenvolupaven simultàniament. D’una banda, la codificació del dret civil espanyol, al qual els juristes catalans s’hi resistien aferrissadament, en la mesura que havia de suposar l’anihilació definitiva del dret propi de Catalunya.⁹¹ De l’altra, la unificació municipal del Pla de Barcelona, que l’Ajuntament barceloní necessitava argumentar davant de Madrid per a vèncer les reticències dels pobles afectats per l’agregació.

Entre 1888 i 1889, ambdós processos es van veure entrecruats. El dia 22 de maig de 1888, la *Gaceta de Madrid* publicava la llei de bases que autoritzava el govern per a publicar un Codi Civil, la qual garantia el manteniment, almenys temporal, dels anomenats “drets forals”, entre ells el català.⁹² Cinc dies després, el 27 de maig, la reina regent Maria Cristina d’Habsburg, que havia promulgat aquella llei, pujava al Tibidabo en un acte organitzat per l’Ajuntament, aprofitant la seva estada a Barcelona per visitar l’Exposició Universal, amb la voluntat d’exposar-li sobre el terreny les aspiracions d’expansió territorial de la ciutat.⁹³ Per aquella ocasió, es va edificar expressament un pavelló d’estil neoàrab, obra de Pere Garcia Faria, que seria conegut com “el pavelló de la Reina”. Aquell pavelló es va situar al cim del Tibidabo i de cara al mar, de manera que el panorama que s’estenia als peus de la sobirana coincidia amb el territori reivindicat per l’Ajuntament de Barcelona, que no era un altre que el delimitat pel *Recognoverunt Proceres*.

El 1889 es promulgava el Codi Civil, que, d’acord amb el mandat de la Llei de Bases, garantia al seu article 12 l’aplicació dels anomenats “drets forals” als seus territoris propis. Mentrestant, la polèmica sobre la unificació municipal de Barcelona i els pobles del Pla arribava a un moment àlgid: el 29 d’abril, la Diputació de Barcelona emetia el seu dictamen favorable a l’agregació, tramès al Govern el mes de juny següent,⁹⁴ si bé les pressions antiagregacionistes, que van trobar un eco favorable a Madrid, van aconseguir finalment frustrar aquell procés.

En aquest context, es publica, el mateix any 1889, l’obra de Joan Maluquer i Viladot, *Derecho civil especial de Barcelona y su término*.⁹⁵ Segons explicaria el mateix Maluquer anys més tard, l’origen d’aquell llibre era l’estudi que va fer per un

90. BROCA i AMELL, *Instituciones...*, pàg. 32.

91. Sobre la reacció a Catalunya, i particularment a Barcelona, en relació amb la codificació espanyola, LÍDIA ARNAU RAVENTÓS, «El moviment codificador de mitjan segle XIX: la defensa del dret propi des de Barcelona», *Barcelona Quaderns d’Història*, 10 (2004), pàg. 203-217.

92. Art. 5 de la Llei. El redactat d’aquest article va passar, amb poques modificacions, a l’article 12 del futur Codi Civil.

93. Ferran ARMENGOL, Miguel Àngel HARO, Eugeni LUQUE i Carles URKIOLA, *Un segle pujant al Tibidabo*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 2002, pàg. 16-17.

94. Ramon GRAU i Margarida NADAL, *La unificació municipal del Pla de Barcelona, 1874-1897*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona i Proa, 1997, pàg. 129.

95. Joan MALUQUER i VILADOT, *Derecho especial de Barcelona y su término*, Barcelona, La Renaixensa, 1889.

plet que ell mateix va fallar on es discutia si Badalona es podia considerar “terme municipal de Barcelona” [sic] a l’efecte de gaudir dels privilegis d’aquesta.⁹⁶ De tota manera, cal tenir present la gran sintonia personal i política que Joan Maluquer tenia amb l’alcalde Rius i Tauler, que fa versemblant pensar que aquesta obra perseguís també donar suport al projecte d’agregacions impulsat per aquell.

En principi, *Derecho civil* tenia per objecte fer una compilació actualitzada «de cuanto constituye hoy fuero o privilegio de esta ciudad y su término», amb exclusió, per tant, de totes aquelles normes que havien estat derogades o havien perdut vigència, i tot això perquè «publicado el Código Civil y vigente a pesar de él en toda su integridad el derecho civil del Principado [...] subsiste el mismo interés de siempre a estudiar aquellas de nuestras instituciones que quedan en vigor y que constituyen la verdadera personalidad de Cataluña». I en aquest sentit, es feia referència a aquelles normes pròpies de l’antic dret propi de Barcelona que es mantenien encara vigents, com les regles del *Recognoverunt Procere*s relatives a l’obtenció de la ciutadania de Barcelona (capítol 53), o les normes sobre veïnatge de predis i servituds urbanes contingudes a les *Ordinacions d’en Sanctacília*,⁹⁷ concordades amb la normativa estatal o les ordenances municipals que les havien actualitzat.⁹⁸

Però més enllà del contingut material de les normes, el que interessa posar de relleu de *Derecho especial de Barcelona y su término* és, precisament, aquesta idea de “término”, la idea que existia un terme de Barcelona que anava molt més enllà del que havia estat el recinte murallat i que coincidia amb els límits marcats pel *Recognoverunt Procere*s:

[...] el privilegio *Recognoverunt Procere*s y nuestro derecho municipal, en cuanto es fuero respecto a la generalidad del Principado, se estiende aún hoy (vigente nuestro derecho a pesar de la publicación del Código Civil) desde Moncada, Vallvidrera y Collcerola a Molins de Rey, Castelldefels y Mongat, y por tanto es innegable que cuantas poblaciones hoy autónomas existen comprendidas dentro dichos límites, deben gozar de los privilegios y fueros de Barcelona.⁹⁹

La identificació del terme de Barcelona amb els límits determinats pel *Recognoverunt Procere*s la recolza, d’altra banda, Maluquer en la sentència arbitral de Jaume II i Pere, bisbe de València, de 1310, que va confirmar aquells mateixos límits, com també ho va fer el privilegi de Jaume II de 10 de febrer de 1319 i una pragmàtica de l’infant Alfons atorgada a Osca el 12 de setembre de 1320.

Aquella sentència arbitral, que tenia per objecte determinar la quantia del lluíisme¹⁰⁰ de les vendes i altres alienacions de béns de l’Església, fa una distin-

96. JOAN MALUQUER I VILADOT, *Les meves noces d’or amb el Molt Illustre Colegi d’Advocats de Barcelona 1877-1927*, Barcelona, Altés, 1929, pàg. 54.

97. JAUME RIBALTA I HARO, *Dret urbanístic medieval de la Mediterrània*, Barcelona, Institut d’Estudis Catalans i Universitat Pompeu Fabra, 2005, pàg. 33 i s.

98. MALUQUER, *Les meves noces d’or...*, pàg. 57.

99. MALUQUER, *Les meves noces d’or...*, pàg. 29-30.

100. El lluíisme és la quantitat que té dret a exigir el censalista per cada transmissió de la finca per part de l’emfiteuta (LUÍS PUIG I FERRIOL I ENCARNÀ ROCA I TRIÀS, *Institucions del Dret civil de Catalunya*, Barcelona, Bosch, 1984, pàg. 214).

ció entre allò que es considerava “l’hort i vinyet de Barcelona” (Sants, Sarrià i Sant Martí de Provençals), al qual s’aplicava la quantia establerta en la sentència, i la resta del terme de la ciutat, on el lluíisme es pagaria “segons costum”. Això serveix a Maluquer per a demostrar que el terme de Barcelona no era només el recinte murallat, ni tan sols l’“hort i vinyet”, sinó tot l’espai delimitat pel *Recognoverunt proceres*. Per a Maluquer, tots els pobles compresos en aquell àmbit territorial “eren” Barcelona,¹⁰¹ i el territori de Barcelona havia de coincidir amb tot aquell panorama que la reina regent, Maria Cristina d’Habsburg, havia pogut veure des del cim del Tibidabo.

Aquesta idea, però, resultava discutible des d’un punt de vista històric i jurídic, tal com va argumentar anys més tard Guillem Maria de Brocà,¹⁰² que li va dedicar una extensa refutació. Segons Brocà, ni el *Recognoverunt Proceres* ni el privilegi de 1319 establien un únic terme de Barcelona, sinó que feien una distinció entre la ciutat, els seus ravals i “altres llocs”. El mateix *Recognoverunt Proceres* reconeixia, segons esmentava Brocà, que els ciutadans de Barcelona no pagaven primícies ni delmes dels fruits de les vinyes en el territori, comprès des del Coll de Codines (Collblanc) a la Riera d’Horta, i des del Puig d’Aguilar (Tibidabo) al mar, que era conegut com “l’hort i la vinya de Barcelona”. D’aquí es desprendria que el territori propi de Barcelona el comprenien les parròquies de Barcelona situades extramurs i les de Sant Martí de Provençals, Sarrià i Sants, que integraven “l’hort i la vinya de Barcelona”. D’aquí i d’alguns altres documents que cita, Brocà conclou que el territori propi de Barcelona era el ja esmentat de Collblanc a la Riera d’Horta i del Tibidabo al mar, molt inferior per tant a la delimitació del *Recognoverunt Proceres*.

Les crítiques de Brocà a Maluquer posen de manifest, tanmateix, la intencionalitat política d’aquest darrer. De fet, el que era important era trobar un títol jurídic històric que vinculés Barcelona amb els pobles del Pla i a aquests efectes que fos una jurisdicció territorial o personal era irrellevant. Els arguments de caràcter geogràfic (la innegable fusió dels nuclis de Barcelona i dels pobles) o fiscal, que majoritàriament es van adduir en el procés que va portar a la unificació municipal necessitaven de manera inevitable el suport d’un títol jurídic. I en aquest sentit, l’única disposició amb la qual es podia comptar era l’Ordre de 7 de juny de 1859, que havia aprovat el plànol de l’eixample, que des del punt de vista jurídic resultava molt feble, tant pel seu escàs rang normatiu com per la seva imprecisió. En conseqüència, la invocació d’un títol històric, com era el *Recognoverunt Proceres*, i de la seva vigència en la pràctica, reforçava considerablement la reivindicació d’un “territori de Barcelona” que justificaria l’expansió de la ciutat sobre els termes municipals veïns.

Aquell discurs jurídic-historicista sobre les aspiracions territorials de Barcelona quedaria aparcat en les primeres dècades del segle xx com a conse-

101. MALUQUER, *Les meves noces d’or...*, pàg. 30, enumerava les poblacions compreses en aquest espai de la forma següent: Barcelona, Les Corts, Sants, Esplugues, Hospitalet, Sarrià, Gràcia, Sant Gervasi de Cassoles, Vallvidrera, Horta, Sant Andreu de Palomar, Sant Martí de Provençals, Sant Adrià del Besòs, Santa Coloma de Gramenet, Cervelló, Sant Vicenç dels Horts, Sant Just Desvern, Vall-llansana (Vallençaça ?), Badalona, Montgat (Tiana), Molins de Rei, Sant Feliu de Llobregat, Sant Joan Despí, Cornellà, Prat de Llobregat, Gavà, Sant Boi de Llobregat, Viladecans i Castelldefels.

102. Guillem Maria DE BROCÀ, *Historia del derecho civil de Cataluña*, Barcelona, Herederos de Juan Gili, 1918, pàg. 294 i s.

qüència de l'aparició de plantejaments polítics i tècnics més moderns, com els que derivaven del *Regional Planning* dels germans Rubió i Tudurí o del Pla Macià; els quals, no obstant, prenen com a punt de partida uns criteris geogràfics que no diferien gens dels del *Recogoverunt Proceres*.

HISTORICISME, MUNICIPALISME I FRANQUISME EN LA CONSTRUCCIÓ DE L'ESPAI METROPOLITÀ: EL CONSELL DE CENT EN ELS ORÍGENS DE LA CARTA MUNICIPAL DE 1960

L'ensulsiada de 1939 va representar un retrocés en el camí que Barcelona havia emprès des de mitjan XIX per afirmar-se com una metròpoli amb una personalitat pròpia i diferenciada en el context espanyol i internacional. Les institucions catalanes de la República van ser suprimides, i el centralisme s'erigia com a tret determinant de l'organització territorial espanyola. Certament, la legislació sobre règim local pretenia reflectir un cert municipalisme que amb prou feines podia dissimular la concentració del poder decisorí en els òrgans centrals de l'Estat. Aquesta contradicció la va voler resoldre la doctrina jurídicoadministrativa d'aquell temps amb la distinció entre "competència" i "capacitat". És a dir, els municipis tenien capacitat per emprendre un ampli ventall d'activitats públiques, però això no es podia considerar una competència, ja que també l'Estat podia fer-les.¹⁰³

En aquest context, el referent històric del Consell de Cent va fer possible teixir una argumentació que, sense sortir dels marges permesos pel règim franquista, permetés avançar en el reconeixement de l'especificitat de Barcelona, tant pel que fa a l'existència d'un règim jurídic diferenciat com en relació al seu caràcter metropolità. El paper jugat per aquesta argumentació historicista s'explica arran del retorn al llenguatge simbòlic de l'Antic Règim que va caracteritzar el primer franquisme, en el qual es va difondre i aplicar en la pràctica política una terminologia pròpia de les antigues institucions de Castella, amb "fueros", "cortes" o "procuradores".¹⁰⁴ Aquest fals historicisme –que en realitat, encobria el que era una dictadura totalitària– s'explica tant per la necessitat de trobar una terminologia comuna a l'eclèctica coalició reaccionària que donava suport al règim com pel rebuig que en aquest suscitaven les idees de la Il·lustració i el liberalisme.

Aquest llenguatge simbòlic i polític de regust medieval, que impregnava l'organització política de l'Estat, es podia adaptar a la realitat barcelonina a través del Consell de Cent. Si el franquisme s'havia dotat de "cortes", "procuradores" i "fueros" per organitzar l'Estat, es podia crear un poder metropolità de Barcelona derivat d'una legitimitat històrica representada pel Consell de Cent, els jurats i els antics privilegis de la ciutat. I més enllà de la legitimitat històrica, la referència al Consell de Cent feia possible alludir a una institució específicament barcelonina i que, a diferència de la Generalitat o les Corts Catalanes, no

103. Sobre el tema de les competències dels municipis a la Llei de Règim Local de 1955, Javier SALAS, «El tema de las competencias: instrumentación de las relaciones entre el Estado y la Administración local desde la perspectiva de la descentralización territorial», dins Sebastián MARTÍN RETORTILLO i altres, *Descentralización administrativa y organización política*, Madrid, Alfaguara, 1973, vol. II, pàg. 321 i s.

104. Nicolás SESMA LANDRÍN, «Franquismo, estado de derecho? Notas sobre la renovación del lenguaje político de la Dictadura durante los años 60», *Pasado y Memoria. Revista de Historia Contemporánea*, 5 (2006), pàg. 45-58.

es podia identificar amb Catalunya com a nació ni tampoc amb les institucions homònimes del temps de la República.

L'evocació del Consell de Cent durant el franquisme va travessar, tanmateix, per diverses fases. En un primer moment, va prevaler una línia que es podria anomenar historicoreligiosa, centrada, d'una banda, en la celebració de determinades cerimònies religioses on assistien els regidors de l'Ajuntament de Barcelona "recuperant la tradició dels antics consellers",¹⁰⁵ i de l'altra, en la vinculació del Consell de Cent amb la devoció mariana. Aquesta vinculació, que ja es venia presentant des de sectors integristes i tradicionalistes com un precedent de la definició del dogma de la Immaculada Concepció pel papa Pius IX,¹⁰⁶ es va fer patent de forma singular pels volts de desembre de 1954, en plena eferescència del nacionalcatolicisme, quan es va commemorar el primer centenari de la proclamació d'aquell dogma.¹⁰⁷

L'accés a l'alcaldia de Barcelona de Josep Maria de Porcioles va representar un canvi subtil des d'una "tradició religiosa" a una "tradició catalana". Aquesta lectura "catalanista" o "barcelonista" de l'historicisme franquista es pot veure il·lustrada en el següent fragment de les memòries de Porcioles, que fa referència a la visita a Montserrat del primer consistori constituït després de l'aprovació de la *Ley Especial de Barcelona* de 1960:

El otro acto protocolario con el que intenté evidenciar que el municipio barcelonés retomaba la tradición catalana tuvo por marco la Basílica de Montserrat. Para evitar posibles malentendidos, disponía de un antecedente histórico: los consellers en cap del viejo Consell de Cent acudían una vez nombrados, a la sagrada montaña. Se trataba, pues, simplemente de restablecer una entrañable costumbre suspendida no sólo como consecuencia de nuestro conflicto civil, sino a causa sobre todo del largo proceso revolucionario de más de dos siglos en los que se socavaron los cimientos de las tradiciones cristianas, piedras sillares, según Torras i Bages, de Cataluña.¹⁰⁸

El text transcrit descriu un acte protocol·lari de caràcter religiós –la visita a Montserrat de l'alcalde i els regidors de Barcelona– que rememorava una tradició del Consell de Cent, sense cap diferència aparent respecte d'altres commemoracions similars fetes per consistoris anteriors. Però Porcioles li dóna un contingut que va més enllà del merament religiós, per entroncar-ho amb la que

105. Així, per exemple, el 2 d'abril de 1952, una representació de l'Ajuntament barceloní assistia a una missa a l'església de Sant Francesc de Paula «en cumplimiento de un voto del antiguo Consejo de Ciento» (*La Vanguardia Española*, 2-IV-1952, pàg. 11).

106. *La Vanguardia*, 17-XII-1903, fa la següent ressenya d'una conferència pronunciada per Narcís Pla i Deniel a l'Asociación de Católicos, on queda exposada aquesta relació del dogma de la Immaculada Concepció amb el Consell de Cent i les antigues institucions catalanes: «El socio don Narciso Pla y Deniel pronunció un elocuente discurso [...]. Hizo análisis de las leyes de Cataluña dadas en Cortes, edictos de los reyes y acuerdos de nuestro antiguo Consejo de Ciento de los siglos XIII y XIV, referentes al dogma de la Inmaculada Concepción, así como de las costumbres catalanas de aquellos siglos [...], demostrando todo ello lo vivo y arraigado que se hallaba ya en aquellos siglos en Cataluña la creencia en el dogma de la Inmaculada Concepción, proclamado por Pío IX a mediados del siglo pasado».

107. Joaquín CIERVO, «Los primeros concepcionistas fueron españoles», *La Vanguardia Española*, 8-XII-1954; José SANABRE, «Una gloria mariana barcelonesa olvidada», *El Correo Catalán*, 8-XII-1954, pàg. 5.

108. José María DE PORCIOLES, *Mis Memorias*, (Notas de Rafael Manzano), Barcelona, Prensas Ibéricas, 1994, pàg. 83.

denomina la tradició catalana, que personifica en Torras i Bages i que els dos segles de revolució –és a dir, el període transcorregut des de la Il·lustració– haurien socavat. Vet ací com aquesta mena de catalanisme tradicionalista encaixava com anell al dit amb el rebuig de la modernitat que caracteritzava el discurs franquista.

Aquesta coincidència fonamental amb el franquisme va permetre a Porcioles bastir un discurs municipalista, basat en el simbolisme del Consell de Cent, amb la idea d'enfortir institucionalment Barcelona com a “cap i casal de Catalunya”, com a primer pas per a la recuperació dels signes d'identitat i la “personalitat històrica” catalana. Aquesta idea de recuperació d'uns valors i unes institucions que s'havien perdut es plantejava així com a alternativa historicista a una reclamació de les institucions abolides al final de la Guerra Civil, que hagués estat totalment inviable durant el franquisme:

Aquellos acostumbrados a interpretar la liturgia de los sucesos históricos podrían captar un mensaje nítido: que pretendíamos recobrar, “desde dentro”, unos valores perdidos, ordenándolos e injertándolos de nuevo en el acontecer ciudadano; trabajar sin reducir nuestros esfuerzos al simple derecho de administración local, sino a la recuperación, en lo posible, de los signos de identidad y de la personalidad histórica catalana en tanto que aspectos de un todo permanente e intransferible. Para ello tomábamos, desde este momento, un punto de partida: Barcelona.¹⁰⁹

El catalanisme de Josep Maria de Porcioles ha estat, i és, una qüestió debatuda, i no es pot descartar que els textos transcrits, que corresponen a les seves memòries, escrites ja en temps de la Transició, tinguin la intenció de donar-ne una imatge catalanista o protocatalanista més enllà del que va ser en la realitat. En qualsevol cas, fins i tot els crítics coincideixen que hi va haver un moment que Porcioles va semblar dur a terme alguna mena de política catalanista des de Barcelona, i fou la negociació de la Carta municipal.¹¹⁰ Ara bé, aquest catalanisme s'ha d'entendre en el sentit ja exposat, alternatiu a la reivindicació de les institucions republicanes suprimides pel franquisme i basat en el retorn a la tradició encarnada pel Consell de Cent.

Aquesta idea de retorn o reinstauració del Consell de Cent estaria, per tant, en la ment d'aquells que van impulsar el procés polític que conduiria a l'establiment del “règim especial” de Barcelona, és a dir, la Carta municipal de 1960. De fet, tot aquest procés neix com a resposta a les lleis especials que s'havien vingut promulgant al llarg del decenni de 1950 per donar solució als problemes específics de Barcelona i la seva àrea metropolitana; és a dir: la Llei de 3 de desembre de 1953 sobre ordenació urbana de Barcelona i la seva comarca; la Llei de 7 de novembre de 1957, que autoritzava l'aprovació d'un règim especial per a Madrid i Barcelona; la Llei de 26 de desembre de 1957, de creació de la Comisión Coordinadora de Transportes de Barcelona; i la Llei de 13 de novem-

109. PORCIOLES, *Mis Memorias...*

110. Martí MARÍN CORBERA, *Porcioles. Catalanisme, clientelisme, franquisme*, Barcelona, Base, 2005, pàg. 135 i s.

bre de 1957, sobre el Plan de Urgencia Social, aplicable a Barcelona d'acord amb el Decret de 21 de març de 1958. Tot aquest paquet legislatiu establia un règim específic i diferenciat per a Barcelona i el seu àmbit metropolità, però no va suposar un reconeixement d'autonomia, ja que els organismes d'àmbit metropolità creats per aquelles lleis es feien dependre de l'Administració estatal i els "règims especials" –l'única expressió d'autonomia municipal– quedaven circumscrits als termes municipals de les capitals, sense possibilitat, per tant, d'estendre's pels municipis de la seva àrea d'influència.

Davant d'això, l'equip de Porcioles va dissenyar una proposta alternativa que permetria reforçar l'autogovern de la ciutat i el seu caràcter metropolità. Aquesta proposta es basava en una peculiar simbiosi de modernitat i tradició. D'una banda, s'inspirava en l'obra de William A. Robson, *Great cities of the world*,¹¹¹ estudi sobre l'organització metropolitana publicat tot just l'any 1957 i que es podia considerar, per tant, el més avançat en aquella matèria quan Porcioles va accedir a l'alcaldia de Barcelona. De l'altra, planteja un sistema institucional per a Barcelona de clares ressonàncies historicistes, recolzat en l'alcaldia i el Consell de Cent.

El lligam entre les teories de Robson i la referència al Consell de Cent es pot trobar en un informe sense firma, datat el mes d'abril de 1958 i titulat *Notas para un anteproyecto de régimen especial para el municipio de Barcelona*.¹¹² L'informe cita Robson en el sentit que, si bé admetia com a tret general de les grans ciutats l'existència d'organismes autònoms que absorbién les funcions tradicionals dels ens locals, també havia advertit de la necessitat d'enllaçar-los en una unitat superior:

[...] es preciso reconocer que esta proliferación de organismos autónomos a los que se atribuye, con carácter privativo, fines que en buena tesis debieran corresponder a los órganos locales tradicionales, no es exclusivo de nuestro país, como apunta Robson en su libro [...]; hay que convenir [...] con este autor que un buen plan de organización de una gran ciudad requiere substancialmente absorber aquellos organismos así fragmentariamente creados, para enlazarlos en una unidad superior, indispensable a una administración metropolitana eficiente y conjunta, con lo que se evitarían, añadimos nosotros,¹¹³ los graves inconvenientes a que se presta aquella pluralidad de instituciones, no sólo derivadas de la posibilidad de conflictos entre ellas [...] sino de los resultantes de la existencia de criterios diversos sobre unas mismas cuestiones o sobre cuestiones afines [...].

De tota manera, després d'aquesta àmplia referència a Robson, que sembla orientar-se envers un govern metropolità de Barcelona, l'informe al·ludeix a

111. William Alexander ROBSON, *Great cities of the world. Their government, politics and planning*, Londres, Allen & Unwin, 1957.

112. AMCB (Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona), c. 38948, Carta Municipal, Antecedents: *Notas para un anteproyecto de régimen especial para el municipio de Barcelona* (Abril 1958).

113. El text *añadimos nosotros* està introduït a mà en el text mecanografiat que hem consultat. Això fa pensar que la referència als conflictes i la diversitat de criteris va ser introduïda per l'autor de l'informe més enllà de les observacions de Robson.

«aquellas directivas que informan las leyes básicas fundamentales» i a «los principios esenciales de la legislación sobre régimen local» per cenyir l'orientació de l'avantprojecte exclusivament a la ciutat de Barcelona. Tot i que, just a continuació, s'insereix un text que sembla insinuar una voluntat d'anar més enllà:

Por otra parte, se ha tratado de recojer aquellas modalidades técnico-jurídicas de organización que se ha estimado constituyen un punto de coincidencia sobre el régimen futuro para Barcelona, tal como han expresado, en público o en privado, las altas personalidades que se han ocupado de la materia [...].

És a dir, no resulta forassenyat interpretar que, en la intenció de l'autor de l'informe, el sistema institucional proposat pogués servir en el futur per a un govern d'abast metropolità, si bé inicialment i per imperatiu de la normativa vigent, es veia restringit a la ciutat de Barcelona. Només amb aquesta interpretació és possible salvar l'aparent incoherència de l'informe en al·ludir a plantejaments metropolitans per a defensar un règim d'àmbit estrictament municipal. D'altra banda, la referència de l'informe a les expressions «en público o en privado» de les que anomena «altas personalidades» podria fer referència a la voluntat de Porcioles i el seu entorn d'utilitzar Barcelona com a punta de llança de la recuperació de la personalitat històrica de Catalunya.

El sistema d'organització municipal que proposava l'informe es basava, tal com s'ha exposat, en l'alcalde i el Consell de Cent. L'alcalde havia de ser l'«órgano supremo ejecutivo de la vida municipal» i el Consell de Cent, desenvolupar únicament funcions normatives. La referència historicista no acabava aquí, ja que es proposava, a més, reintroduir a l'Ajuntament de Barcelona la figura del síndic, amb funcions permanents inspectores dels serveis municipals i de revisió i censura dels comptes de la corporació. Aquesta estructura bàsica es completava amb un consell de gabinet, un consell menor i uns consells de districte.

Dos mesos més tard, el juny de 1958, aquella primera proposta s'havia plasmat ja en un primer esborrany de llei de règim especial de Barcelona.¹¹⁵ Aquest esborrany mantenia el Consell de Cent i, el que és més important, en desenvolupava l'organització. Així, s'establia que estaria presidit per l'alcalde de Barcelona i integrat per un nombre màxim de noranta nou membres, que rebrien el nom de “jurados”. D'aquests jurats, tres eren membres nats –els tres tinents d'alcalde de Barcelona– i la resta s'escollien per terços: un terç entre els caps de família, un terç pels organismes sindicals establerts al terme municipal de Barcelona i l'altre terç, pels jurats dels dos grups anteriors entre «vecinos miembros de entidades económicas, culturales y profesionales, radicadas en el término o de reconocido prestigio».

El paral·lisme d'aquest Consell de Cent amb les Cortes Españolas resulta evident:¹¹⁶ com aquí, es creava com un òrgan “tradicional” i de caràcter corporatiu, basat en la representació dels sindicats i la família, uns membres nats i uns membres de lliure designació, amb adaptació al fet que es tractava d'un

115. AMCB, c. 38948, *Proyecto de Ley Especial de Barcelona. Borrador remitido a la alcaldía* (Juny 1958).

116. Per una descripció de l'organització i funcionament de les Cortes Españolas durant el franquisme, José Antonio GONZÁLEZ CASANOVA, *Teoría del Estado y Derecho Constitucional*, Barcelona, Vicens-Vives, 1980, pàg. 410-411.

òrgan municipal i no estatal. L'assimilació a les Corts també es va observar en l'aspecte funcional, ja que les funcions que en l'informe d'abril de 1958 es qualificaven com a "normatives" es transformen en les d'"òrgan deliberant".¹¹⁷

Aquest intent de restablir el Consell de Cent s'acabaria perdent entre els diversos esborranys i projectes que es van anar elaborant per definir el règim especial de Barcelona, finalment aprovat per decret el 15 de juny de 1960,¹¹⁸ que es coneixeria, tanmateix, com la Carta municipal de Barcelona. Certament, es va mantenir l'estructura de l'alcalde-gerent i l'òrgan plenari (Consejo Pleno), però aquest es va veure amb unes funcions més reduïdes i sense la projecció metropolitana que hagués pogut tenir en un primer moment.

Malgrat tot, Porcioles no va renunciar mai al simbolisme del Consell de Cent. Així ho va demostrar de forma ben patent en la cerimònia de presa de possessió del primer consistori constituït d'acord amb el nou règim especial: el Consell de Cent va estar present tant en el protocol de l'acte com en el discurs de l'alcalde, que ho va evocar en les seves memòries:

El 23 de mayo de 1961 [...] pudo constituirse el nuevo consistorio municipal, el primero de la Carta. Quise, para ello, organizar un acto protocolario en el Salón de Ciento, donde no faltaron los símbolos históricos [...]. En la mesa de la presidencia de la sesión constitutiva reposaba el *Llibre verd* (el de los privilegios del Ayuntamiento), que comprende desde los textos otorgados a la ciudad por el rey Jaume I hasta los firmados por Felipe V. Junto al *Llibre verd* se dispuso un crucifijo y, a su sombra, el misal de la basílica parroquial de los santos Just i Pastor [...]. Recuerdo que, en mi discurso, señalé que era necesario acudir a Jaume I, en el siglo XIII, para comprender el acto que se desarrollaba en esos instantes, puesto que la Carta debía valorarse como una continuación de los privilegios otorgados por dicho monarca a la Ciudad Condal. Me atreví también a hacer un par de reflexiones: la nueva ley debía ser considerada un "instrumento de autodeterminación" y dejaba en nuestras manos el impulso para el futuro.¹¹⁹

Deixant de banda l'equívoc tractament de "lleis" a allò que no era més que un decret i la seva qualificació, no menys dubtosa, com a "instrument d'autodeterminació", el text referit torna a insistir en la legitimació historicista que es va voler donar a aquell nou "règim especial" com a continuació dels antics privilegis de Barcelona, malgrat les moltes diferències. De tota manera, aquest historicisme no tornaria a anar ja tan lluny com havia semblat en aquells esborranys de 1958 i les al·lusions al Consell de Cent anirien perdent pes polític per cenyir-se cada cop més a l'àmbit cultural. I en aquest sentit, cal fer esment de la tasca duta a terme des de l'Arxiu Municipal de Barcelona, amb l'organització de jornades i seminaris i la represa i la finalització de l'edició del *Manual de Novells Ardits*.

117. AMCB, c. 38948, *Proyecto de Ley Especial...*, art. 23.

118. «Decreto 1166/1960, de 15 de junio, por el que se establece un régimen especial para el municipio de Barcelona, conforme a lo autorizado por el artículo 94 de la vigente Ley de Régimen Local», *Boletín Oficial del Estado*, 151 (24-VI-1960).

119. PORCIOLES, *Mis memorias...*, pàg. 92-93.

Amb el final del franquisme, el Consell de Cent va quedar definitivament al marge de les reivindicacions d'autogovern de Barcelona. Barcelona gaudeix d'una autonomia que li reconeixen la Constitució i l'Estatut d'Autonomia i que la doctrina constitucionalista interpreta, no en funció d'institucions i privilegis del passat, sinó de referents de dret comparat, com la doctrina alemanya de la "garantia institucional".¹²⁰ El Consell de Cent, amb les seves grandeses i les seves misèries, ha passat definitivament al domini de la història i dels historiadors. Sense que això signifiqui que Barcelona hagi perdut la seva consciència col·lectiva, que l'acompanyarà irremissiblement al llarg dels temps.

120. Luciano PAREJO ALFONSO, *Garantía institucional y autonomías locales*, Madrid, Instituto de Estudios de la Administración Local, 1981.